XVI godišnja konferencija
Viktimološkog društva Srbije-VDS

Nevidljive i vidljive žrtve: Savremeni lokalni i globalni društveni kontekst

KNJIGA APSTRAKATA

BOOK OF ABSTRACTS

XVI Annual Conference of the
Victimology Society of Serbia

Invisible and Visible Victims: The Contemporary Local and Global Social Context

XVI godišnja konferencija Viktimološkog društva Srbije

Nevidljive i vidljive žrtve: Savremeni lokalni i globalni društveni kontekst

Knjiga apstrakata

XVI Annual Conference of the Victimology Society of Serbia

Invisible and Visible Victims: The Contemporary Local and Global Social Context

Book of abstracts

XVI godišnja konferencija Viktimološkog društva Srbije

Nevidljive i vidljive žrtve: Savremeni lokalni i globalni društveni kontekst

XVI Annual Conference of the Victimology Society of Serbia

Invisible and Visible Victims: The Contemporary Local and Global Social Context

Book of abstracts

Izdavač/publisher

©Viktimološko društvo Srbije-VDS

Ismeta Mujezinovića 21, Beograd

Telefon: 011/2288040

E-mail: vdsrbija@gmail.com

Website: www.vds.rs

Za izdavača/For publisher:

Jasmina Nikolić

Tehnička obrada/Technical design

Milica Luković Radaković
Mirela Osmanović

Konferencijska kartica/Conference card

Tatjana Rondović

ISBN-978-86-82414-05-6.

Programski odbor XVI godišnje konferencije Viktimološkog društva Srbije

a. Prof. dr Mally Shechory Bitton, šefica departmana za kriminologiju, Univerzitet Ariel, (Izrael)
b. Prof. dr Irma Kovčo-Vukadin, redovna profesorka na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu, Odeljenje za kriminologiju, Univerzitet u Zagrebu (Hrvatska)
c. Prof. dr Sanja Milivojević, vanredna profesorka na Bristol Digital Futures Institute/School for Policy i izvršna direktorka programa Border criminologies na Univerzitetu Oksford (Velika Britanija) i naučna saradnica za kriminologiju na La Trobe Univerzitetu u Melburnu (Australija)
d. Prof. dr Nataša Peovska, redovna profesorka Fakulteta za bezbednost, Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski“ (Severna Makedonija)
e. Prof. dr Dobrinka Čankova, redovna profesorka na Univerzitetu Varna Free (Bugarska),
f. Prof. dr Chadley James, Vanredni profesor na Univerzitetu Fresno State (SAD)
g. Prof. dr Sanja Ćopić, vanredna profesorka na Univerzitetu u Beogradu - Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (Srbija)
h. Prof. dr Slađana Jovanović, redovna profesorka na Univerzitetu Union, Pravni fakultet (Srbija)

Organizacioni odbor XVI godišnje konferencije Viktimološkog društva Srbije

a. Jasmina Nikolić, direktorka Viktimološkog društva Srbije
b. Milica Luković Radaković, asistentkinja u Viktimološkom društvu Srbije
c. Mirela Osmanović, asistentkinja u Viktimološkom društvu Srbije

Program Advisory Committee of the XVI Annual Conference of the Victimology Society of Serbia

a. Prof. dr Mally Shechory Bitton, Head of the M.A. Criminology Program, Ariel University (Izrael)
b. Prof. dr Irma Kovčo-Vukadin, Full Professor at the Faculty of Education and Rehabilitation, Department of Criminology, University of Zagreb (Croatia)
c. Prof. dr Sanja Milivojević, Associate Professor at the Bristol Digital Futures Institute/School for Policy and Executive Director of the Border Criminologies Program at Oxford University (Great Britain) and Research Associate for criminology at La Trobe University in Melbourne (Australia)
d. Prof. dr Nataša Peovska, Full Professor at the Faculty of Security, University of "St. Kliment Ohridski", in retirement, Skopje (North Macedonia)
e. Prof. dr Dobrinka Čankova, Full Professor at Varna Free University (Bulgaria),
f. Prof. dr Chadley James, Associate Professor at Fresno State University (SAD)
g. Prof. dr Sanja Ćopić, Associate Professor at the University of Belgrade-Faculty of Special Education and Rehabilitation (Serbia)
h. Prof. dr Slađana Jovanović, Full professor at Union University, Faculty of Law (Serbia)

Organizing Committee of the XVI Annual Conference of the Victimology Society of Serbia

a. Jasmina Nikolić, director of the Victimology Society of Serbia
b. Milica Luković Radaković, Assistant at the Victimology Society of Serbia
c. Mirela Osmanović, Assistant at the Victimology Society of Serbia

PROGRAM

XVI godišnja konferencija Viktimološkog društva Srbije-VDS

Nevidljive i vidljive žrtve: Savremeni lokalni i globalni društveni kontekst

Beograd, 26. i 27. novembar 2026. godine

I dan konferencije (26. novembar 2026.)

9.00-09.30 - Registracija učesnika i učesnica

9.30-10.15

Moderatorka:

Svečano otvaranje XVI godišnje konferencije Viktimološkog društva Srbije-VDS:

- Dr Uglješa Zvekić, Ambasador, Šef stalne misije Evropske organizacije za javno pravo pri Ujedinjenim nacijama u Beču i savetnik u Globalnoj inicijativi protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta
- Jasmina Nikolić, direktorka Viktimološkog društva Srbije-VDS

Dodela nagrada Viktimološkog društva Srbije za 2026.

10.15-10.30

Izjave za medije

10.30-12.15

Sesija 1:

Moderatorka*: prof. dr Sanja Ćopić*

Prof. dr Gemma Maria Varona Martinez, Pravni fakultet Univerziteta Baskije i Baskijski institut za kriminologiju (Španija); predsednica Svetskog viktimološkog društva: ***Ne-ljudska bića u ulozi žrtava i preživelih: pravni, viktimološki i restorativni antropocentrizam kao sekundarna viktimizacija i institucionalna nepravda***

Prof. dr Aleksandra Anić Vučinić, Geotehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatska): ***Prebacivanje odgovornosti: Nevidljive žrtve upravljanja otpadom***

Dr Uglješa Zvekić, Ambasador, Šef stalne misije Evropske organizacije za javno pravo pri Ujedinjenim nacijama u Beču i savetnik u Globalnoj inicijativi protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta: ***Nevidljive i vidljive žrtve kriminala u međunarodnoj paradigmi: uspesi i izazovi***

Prof. dr Danica Grujičić, redovna profesorka Univerziteta u Beogradu u penziji (Srbija): ***Dugoročne zdravstvene posledice NATO intervencije 1999. godine po građane Srbije***

12.15-12.45 – Pauza za kafu i poster prezentacije*

12.45-14.15

Sesija 2:

Moderatorka: *Jasmina Nikolić*

Prof. dr Mally Shechory Bitton, Dr Liza Zvi, Odeljenje za kriminologiju, Univerzitet Ariel, (Izrael): ***Izvan okvira društvenih stavova? Percepcije policije o seksulanim radnicama/radicima kao žrtvama silovanja***

Prof. dr Gordana Lažetić, Prof. dr Elena Mujoska Trpevska, Pravni fakultet „Justinijan Prvi" u Skoplju, Univerzitet „Sv. Ćirilo i Metodije" (Severna Makedonija): ***Žrtve nasilja u porodici i vladavina prava: Između formalnog priznanja i delotvorne zaštite***

Dr Aleksandra Bulatović, Mirjana Nećak Gavrilović, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu (Srbija)***: Proceduralna ranjivost i institucionalna viktimizacija***

Prof. dr Gideon Greif, Akademski koledž Ono, Kirjat Ono (Izrael) i Univerzitet ECDP (Srbija): ***Viktimologija, kolektivna trauma i politika priznavanja: Holokaust, srpsko iskustvo i dinamika nadmetanja u statusu žrtve***

14.15-15.15 – Pauza za ručak

15.15-17.00

Sesija 3:

Moderator: *dr Mirjana Dokmanović*

Milica Jeremić, Ma socijalnog rada, Psihoterapeut, Centar za edukaciju i psihoterapiju CERES (Srbija): ***Zabranjena tema: Kako institucije povređuju čoveka***

Prof. dr Branislava Popović-Ćitić, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Marija Trajković, Institut za pedagoška istraživanja, Dragana Bogićević, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za

specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Lidija Bukvić, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (Srbija): ***Nevidljive žrtve napuštanja alternativnog staranja: institucionalni paradoks tranzicione podrške***

Dr Mirjana Dokmanović, Institut društvenih nauka, Viktimološko društvo Srbije (Srbija): ***Nevidljivost žrtava vakcina protiv COVID-19: nekoliko otvorenih pitanja***

Dr Zorica Mršević, naučna savetnica Instituta društvenih nauka u penziji i Fakultet za evropske pravno političke studije Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu (Srbija): ***Migracije Jevreja kao posledica i strategija izbegavanja viktimizacije u istorijski kriznim vremenima***

II dan konferencije (27. novembar 2026.)

09.30- 11.15

Sesija 4:

Moderatorka: *Jasmina Nikolić*

Prof. dr Milica Pejović Milovančević, Mediciniski fakultet, Univerzitet u Beogradu i Institutat za mentalno zdravlje, Aleksandra Parojčić, Institutat za mentalno zdravlje, prof. dr Jelena Radosavljev Kirćanski, Institutat za mentalno zdravlje, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Snežana Mrvić, Mediciniski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Jasmina Bogdanović, Mediciniski fakultet, Univerzitet u Beogradu (Srbija): ***Psihosocijalna, podrška- fokus na traumu i oporavak***

Manuela Krakar Ahmedović, Eliza Ucović, Daniela Buršić, Centar za pružanje usluga u zajednici Pula (Hrvatska): ***Specifičnosti psihotraume djece: Od "problema u ponašanju" do prepoznavanja društveno neprepoznate žrtve***

Prof. dr. Dragana Batić, Prof. dr Vesna Stefanovska, Prof. dr Oliver Bačanović, Prof. dr Nataša Peovska, Fakultet bezbednosti, Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski" (Severna Makedonija): ***Traumatska iskustva u detinjstvu i problemi u ponašanju kod dece u malim grupnim domovima - izazovi socijalizacije***

Tanja Ignjatović, Autonomni ženski centar (Srbija): ***Prepoznavanje rizika od ponavljanja i težih oblika nasilja u kontekstu višestruke marginalizacije žena***

Jasmina Nikolić, Viktimološko društvo Srbije, Marija Savić, Intesa fondacija (Srbija): ***Zašto smo potrebni jedni drugima: Od korporativne filantropije do održive podrške žrtvama***

11.15-11.45 – Pauza za kafu i poster prezentacije*

11.45-13.30

Sesija 5:

Moderatorka: *Milica Luković Radaković*

Dr Nataša Tanjević, Naroda banka Srbije (Srbija): ***Izazovi izvršenja mera bezbednosti medicinskog karaktera i zaštita prava forenzičkih pacijenata***

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin, Martina Pleško, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet (Hrvatska)***: Iskustvo primjene sredstava prisile u Hrvatskom zatvorskom sustavu: učestalost, posljedice i obilježja zatvorenika***

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin i Marin Šupe, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet (Hrvatska)***: Probacijski sustav temeljen na znanjima o traumi: pregled praksi nadzora, provedbe i ishoda***

Doc. dr Anatolij Milovanović, Fakultet za humani razvoj, Univerzitet Edukons (Srbija): ***Sekundarna viktimizacija ratnih vojnih invalida u Republici Srbiji***

13.30-14.30– Pauza za ručak

14.30-16.00

Sesija 6:

Moderatorka: *prof. dr Sanja Ćopić*

Dr Zvezdan Radojković, Fakultet za poslovne studije i pravo, Univerzitet „Union – Nikola Tesla“ (Srbija): ***Selektivna vidljivost viktimizacije medijskih aktera: između društvenog prepoznavanja i institucionalne zaštite***

Prof. dr Milanko Aladžić-Slobomir P Univerzitet, Sajra Ramić-Evropski univerzitet Brčko distrikt (Bosna i Hercegovina)***: Nevidljive žrtve digitalnog doba: izazovi pravne i institucionalne zaštite u eri veštačke inteligencije***

Jasmina Krštenić, Osnovno javno tužilaštvo Lazarevac (Srbija): ***Savremene tehnologije i viktimizacija – potreba uvođenja novih krivičnih dela u funkciji individualne i globalne zaštite žrtve***

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, dr Filip Mirić, Univerzitet u Nišu, Pravni fakultet (Srbija): ***Phishing prevare kao oblik digitalne viktimizacije: faktori rizika i zaštita žrtava***

16:00-16.15

Zatvaranje konferencije

***Poster prezentacija:**

Prof. dr Sanja Ćopić, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i Viktimološko društvo Srbije, Jasmina Nikolić, Viktimološko društvo Srbije, Milica Luković-Radaković, Viktimološko društvo Srbije, Mirela Osmanović, Viktimološko društvo Srbije (Srbija): ***Medijsko izveštavanje nakon masovnih viktimizacija: rezultati istraživanja***

PROGRAM

XVI Annual Conference of the Victimology Society of Serbia (VDS)

Invisible and Visible Victims: Contemporary Local and Global Social Context

Belgrade, November 26–27, 2026

Conference Day 1 (November 26, 2026)

9.00-09.30 - Registration of Participants

9.30-10.15

Moderator:

Official Opening of the 16th Annual Conference of the Victimology Society of Serbia (VDS):

- Dr Uglješa Zvekić, Ambassador, Head of the Permanent Mission of the European Public Law Organization to the United Nations in Vienna, and Adviser to the Global Initiative Against Transnational Organized Crime
- Jasmina Nikolić, Director of the Victimology Society of Serbia (VDS)

Awards of the Victimology Society of Serbia for 2026

10.15-10.30

Statements to the Media

10.30-12.15

Session 1:

Moderator*: prof. dr Sanja Ćopić*

Prof. dr Gemma Maria Varona Martinez, Faculty of Law of the University of the Basque Country and Basque Institute of Criminology (Spain); President of the World Society of Victimology: ***Other-than-humans as victim-survivors: Legal, victimological and restorative anthropocentrism as secondary victimisation and institutional harm***

Prof. dr Aleksandra Anić Vučinić, Faculty of Geotechnical Engineering of the University of Zagreb (Croatia): ***Shifting Responsibility: The Invisible Victims of Waste Management***

Dr Uglješa Zvekić, Ambassador and Head of the Permanent Mission of the European Public Law Organization to the United Nations in Vienna and an adviser to the Global Initiative Against Transnational Organized Crime (Geneva/Vienna): ***Invisible and Visible Victims of Crime in the International Paradigm: Successes and Challenges***

Prof. dr Danica Grujičić, retired full professor at the University of Belgrade (Serbia): ***Long-Term Health Consequences of the 1999 NATO Intervention for the Citizens of Serbia***

12.15-12.45 – Coffee break and poster presentations*

12.45-14.15

Session 2:

Moderator: *Jasmina Nikolić*

Prof. dr Mally Shechory Bitton, Dr Liza Zvi, Department of Criminology, Ariel University (Israel): ***Beyond Societal Attitudes? Police Perceptions of Sex-Working Rape Victims***

Prof. dr Gordana Lažetić, Prof. dr Elena Mujoska Trpevska, Faculty of Law "Iustinianus Primus" Skopje, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of North Macedonia: ***Victims of Domestic Violence and the Rule of Law: Between Formal Recognition and Effective Protection***

Dr Aleksandra Bulatović, Mirjana Nećak Gavrilović, Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade (Serbia)***: Procedural Vulnerability and Institutional Victimization***

Prof. Dr Gideon Greif, Ono Academic College, Kiryat Ono, Israel; ECDP University, Belgrade, Serbia: ***Victimology, Collective Trauma, and the Politics of Recognition: The Holocaust, the Serbian Experience, and the Dynamics of Competitive Victimhood***

14.15-15.15 – Lunch break

15.15-17.00

Session 3:

Moderator: *dr Mirjana Dokmanović*

Milica Jeremić, MSW, Psychotherapist, Center for education and psychotherapy CERES (Serbia): ***A taboo subject: How institutions harm the individual***

Prof. dr Branislava Popović-Ćitić, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Marija Trajković, Institute for Educational Research, Dragana Bogićević, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Lidija Bukvić, University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation (Serbia): ***Invisible victims of leaving alternative care: the institutional paradox of transitional support***

Dr Mirjana Dokmanović, Institute of Social Sciences, Victimology Society of Serbia (Serbia): ***Invisibility of Victims of COVID-19 Vaccines: A Few Issues That Need to be Addressed***

Dr Zorica Mršević, retired research fellow at the Institute of social sciences and Faculty of European Legal and Political Studies, University of Business Academy in Novi Sad (Serbia): ***Migration of Jews as a consequence and strategy to avoid victimization in historically crisis times***

Conference Day II (November 27, 2026.)

09.30- 11.15

Session 4:

Moderator: *Jasmina Nikolić*

Prof. dr Milica Pejović Milovančević, Faculty of Medicine, University of Belgrade and Institute of Mental Health, Aleksandra Parojčić, Institute of Mental Health, prof. dr Jelena Radosavljev Kirćanski, Institute of Mental Health, Faculty of Media and Communications, Singidunum University, Snežana Mrvić, Faculty of Medicine, University of Belgrade, Jasmina Bogdanović, Faculty of Medicine, University of Belgrade (Serbia): ***Psychosocial Support – Focus on Trauma and Recovery***

Manuela Krakar Ahmedović, Eliza Ucović, Daniela Buršić, Centar za pružanje usluga u zajednici Pula (Croatia): ***Specificities of Child Psychotrauma: From "Behavioral Problems" to Recognizing the Socially Unrecognized Victim***

Prof. dr. Dragana Batić, Prof. dr Vesna Stefanovska, Prof. dr Oliver Bačanović, Prof. dr Nataša Peovska, Faculty of Security-Skopje, University „St. Kliment Ohridski“- Bitola (North Macedonia): ***Childhood traumatic experiences and***

behavioural problems among children in small group homes : challenges of resocialization

Tanja Ignjatović, Autonomous Women's Center (Serbia): ***Recognising the Risk of Repeated and More Severe Violence in the Context of Multiple Marginalization of Women***

Jasmina Nikolić, Victimology Society of Serbia, Marija Savić, Intesa Foundation (Serbia): ***Why We Need Each Other: From Corporate Philanthropy to Sustainable Support for Victims***

11.15-11.45 – Coffee break and poster presentations*

11.45-13.30

Session 5:

Moderator: *Milica Luković Radaković*

Dr Nataša Tanjević, National Bank of Serbia (Serbia): ***Challenges in the execution of security measures of a medical nature and the protection of the rights of forensic patients***

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin, Martina Pleško, University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, (Croatia): ***Prisoners' experiences of the use of force in the Croatian prison system: frequency, consequences, and prisoner characteristics***

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin i Marin Šupe, University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences (Croatia)***: Trauma-informed probation system: a scoping review of supervision practices, implementation, and outcomes***

Doc. dr Anatolij Milovanović, Faculty of Human Development, Educons University (Serbia): ***Sekundary victimization of disabled war veterans in the Republic of Serbia***

13.30-14.30– Lunch break

14.30-16.00

Session 6:

Moderator: *prof. dr Sanja Ćopić*

Dr Zvezdan Radojković, Faculty of Business Studies and Law University "Union – Nikola Tesla" (Serbia): ***Selective visibility of the victimization of media actors: between social recognition and institutional protection***

Prof. dr Milanko Aladžić, Slobomir P Univerzitet, Sajra Ramić, European University Brčko District (Bosnia and Herzegovina)***: Invisible victims of the digital age: challenges of legal and institutional protection in the era of artificial intelligence***

Jasmina Krštenić, Basic Public Prosecutor's Office in Lazarevac (Serbia): ***Contemporary Technologies and Victimization – The Need to Introduce New Criminal Offences for the Purpose of Individual and Global Victim Protection***

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović, University of Belgrade, Faculty for Special Education and Rehabilitation, dr Filip Mirić, University of Niš, Faculty of Law (Serbia): ***Smishing as a form of digital victimization: risk factors and possibilities for victim protection***

16:00-16.15

Closing of the conference

***Poster presentation:**

Prof. dr Sanja Ćopić, University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation and Victimology Society of Serbia, Jasmina Nikolić, Victimology Society of Serbia, Milica Luković-Radaković, Victimology Society of Serbia, Mirela Osmanović, Victimology Society of Serbia (Serbia): ***Media reporting following mass victimization: research findings***

SESIJA 1

SESSION 1:

Ne-ljudska bića u ulozi žrtava i preživelih: pravni, viktimološki i restorativni antropocentrizam kao sekundarna viktimizacija i institucionalna nepravda

Prof. dr Gemma Maria Varona Martinez
Pravni fakultet Univerziteta Baskije,
Baskijski institut za kriminologiju
Španija

Ovo uvodno izlaganje kritički preispituje antropocentrične osnove prava, viktimologije i restorativne pravde, tvrdeći da njihova zajednička nesposobnost da prepoznaju bića koja nisu ljudi kao žrtve i preživele žrtve ne predstavlja samo epistemološku slepu tačku, već i aktivan izvor sekundarne viktimizacije i institucionalne štete. Oslanjajući se na zelenu kriminologiju, kritičku viktimologiju i zemiologiju, izlaganje analizira način na koji pravne kategorije žrtve- zasnovane na ličnosti, procesnoj legitimaciji i dokazivosti individualizovane štete-sistematski isključuju životinje, ekosisteme, reke, šume i buduće generacije iz statusa oštećenih strana, svodeći ih na položaj imovine, resursa ili pukog „okruženja“. Ova isključenost se reprodukuje i unutar same viktimologije, čiji konceptualni aparat-istraživanja viktimizacije, tipologije, pojmovi ranjivosti i otpornosti-ostaje prilagođen ljudskom iskustvu. Isto važi i za restorativnu pravdu, u kojoj dijalog, susret i reparacija pretpostavljaju subjekte sposobne da govore. U izlaganju se razvija argument da, kada institucije zadužene za priznavanje štete čitave kategorije oštećenih čine nevidljivim, nerazumljivim ili nereprezentabilnim, one proizvode oblik sekundarne viktimizacije analogan onome koji doživljavaju ljudske žrtve kada im krivičnopravni sistemi ne veruju ili ih ućutkuju-s tom razlikom što se ovde taj proces odvija na nivou ontološke diskvalifikacije. Oslanjajući se na ekocentričnu i biocentričnu jurisprudenciju, razvoj prava prirode, modele starateljstva i autohtone relacione ontologije, izlaganje istražuje kako bi viktimološki i restorativni okviri mogli biti rekonstruisani: proširivanjem statusa žrtve izvan ljudskog sveta, osmišljavanjem oblika zastupanja i davanja glasa onima koji ne mogu govoriti, kao i redefinisanjem reparacije kao ekološke obnove i regeneracije, a ne samo kao novčane naknade. Zaključak predlaže složenu, čak i protivrečnu, proširenu i međuzavisnu solidarnost kao normativni horizont postantropocentrične viktimologije-viktimologije sposobne da imenuje organizacionu i institucionalnu viktimizaciju bića koja

nisu ljudi i da restorativnu pravdu preobrazi u praksu usmerenu ka Zemlji, zasnovanu na priznavanju štete, odgovornosti i popravljanju nanete štete.

Ključne reči: žrtve i preživeli, sekundarna viktimizacija, institucionalna šteta, antropocentrični temelji prava.

Other-than-humans as victim-survivors: Legal, victimological and restorative anthropocentrism as secondary victimisation and institutional harm

Prof. dr Gemma Maria Varona Martinez
Faculty of Law of the University of the Basque Country,
Basque Institute of Criminology
Spain

This keynote interrogates the anthropocentric foundations of law, victimology and restorative justice, arguing that their shared incapacity to recognise other-than-human beings as victim-survivors constitutes not merely an epistemic blind spot but an active source of secondary victimisation and institutional harm. Drawing on green criminology, critical victimology and zemiology, the presentation examines how legal categories of victimhood-anchored in personhood, standing and the demonstrability of individualised harm-systematically exclude animals, ecosystems, rivers, forests and future generations from the status of injured parties, relegating them to the condition of property, resource or mere environment. This exclusion is reproduced within victimology itself, whose conceptual apparatus (victimisation surveys, typologies, notions of vulnerability and resilience) remains calibrated to human experience, and within restorative justice, where dialogue, encounter and reparation presuppose speaking subjects. The keynote develops the argument that when institutions charged with acknowledging harm render entire categories of the harmed invisible, unintelligible or unrepresentable, they enact a form of secondary victimisation analogous to that suffered by human victims who are disbelieved or silenced by criminal justice systemshere operating at the level of ontological disqualification. Building on ecocentric and biocentric jurisprudence, rights-of-nature developments, guardianship models and Indigenous relational ontologies, the presentation explores how victimological and restorative frameworks might be reconstructed: expanding

victim status beyond the human, devising forms of representation and voice for the voiceless, and reimagining reparation as ecological restoration and regeneration rather than compensation alone. The conclusion proposes a complex, even contradictory, expansive and interdependent solidarity as the normative horizon of a post-anthropocentric victimology, one capable of naming organisational and institutional victimisation of other-than-humans and of transforming restorative justice into an Earth-centred practice of acknowledgement, responsibility and repair.

Key words: victim-survivors, secondary victimization, institutional harm, anthropocentric foundations of law

Prebacivanje odgovornosti: Nevidljive žrtve upravljanja otpadom

Prof. dr Aleksandra Anić Vučinić
Geotehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Gospodarenje otpadom jedno je od područja u kojem se posljedice društvenih, ekonomskih i institucionalnih odluka često odgađaju, premještaju i čine nevidljivima. U ranijim sustavima otpad se u velikoj mjeri zbrinjavao jednostavnim odlaganjem, često bez stvarne kontrole utjecaja na okoliš, bez pune ekonomske cijene usluge i bez jasno vidljivog odnosa između proizvođenja otpada, onečišćenja i odgovornosti. Ono što se tada nije platilo kroz organizirani sustav, kasnije se plaćalo kroz sanacije odlagališta, onečišćenje tla i voda, gubitak prostora, narušeno povjerenje lokalnih zajednica i dugotrajne okolišne posljedice. U suvremenom tržišno orijentiranom sustavu gospodarenja otpadom taj se paradoks dodatno zaoštrava. Građani i institucije očekuju čist okoliš, visoke standarde zaštite zdravlja i usklađenost s europskim okolišnim politikama, ali istodobno postoji snažan otpor prema plaćanju realne cijene javne usluge i prema izgradnji infrastrukture potrebne za obradu otpada. U Europskoj uniji se godišnje proizvodi više od 500 kg komunalnog otpada po stanovniku, dok se Hrvatska s približno 480–490 kg po stanovniku približila europskom prosjeku. Ti podaci pokazuju da otpad više nije marginalno komunalno pitanje, nego masovni društveni i okolišni fenomen. Izlaganje će analizirati tranziciju gospodarenja otpadom iz modela odlaganja "izvan pogleda" prema sustavu koji zahtijeva organizaciju, infrastrukturu, financijsku održivost i društvenu prihvaćenost. Poseban naglasak bit će na pitanju raspodjele odgovornosti i troškova: tko proizvodi otpad, tko plaća njegovo sakupljanje i obradu, a tko snosi posljedice kada sustav zakaže. U tom kontekstu razmotrit će se i suvremeni instrumenti

okolišne politike, osobito produžena odgovornost proizvođača, sustavi povratne naknade, naknade za posebne kategorije otpada, odvojeno sakupljanje, sanacije onečišćenih lokacija i načelo "onečišćivač plaća". Ti instrumenti predstavljaju pokušaj da se trošak otpada učini vidljivim i pravednije raspodijeli između proizvođača, potrošača, javnog sektora i lokalne zajednice. Središnja teza izlaganja je da neplaćanje stvarne cijene otpada ne znači da trošak nestaje, nego da se prenosi na manje vidljive aktere: okoliš, lokalne zajednice, građane koji naknadno financiraju sanacije i buduće generacije. Nevidljive žrtve otpada nisu samo osobe koje žive uz onečišćene lokacije, nego i zajednice koje gube prostor, povjerenje i osjećaj sigurnosti, kao i okolišni sustavi čija se degradacija prepoznaje tek kada posljedice postanu mjerljive. Kroz primere iz prakse, uključujući povijesna odlagališta, ilegalna odlaganja, sanacije onečišćenih lokacija i otpor prema izgradnji postrojenja za gospodarenje otpadom, izlaganje će pokazati da otpad nije samo tehničko ili komunalno pitanje. Riječ je o pitanju društvene pravde, okolišne odgovornosti i vidljivosti onih koji posljedice otpada najčešće snose bez mogućnosti stvarnog utjecaja na odluke koje su do tih posljedica dovele.

Ključne reči: gospodarenje otpadom; nevidljive žrtve; okolišna pravda; produžena odgovornost proizvođača; načelo onečišćivač plaća; sanacija onečišćenih lokacija; kružno gospodarstvo; društvena odgovornost.

Shifting responsibility: The invisible victims of waste management

Prof. dr Aleksandra Anić Vučinić
Faculty of Geotechnical Engineering of the University of Zagreb
Croatia

Waste management is one of the areas in which the consequences of social, economic, and institutional decisions are often delayed, shifted elsewhere, and rendered invisible. In earlier systems, waste was largely managed through simple disposal, often without any genuine control over environmental impacts, without accounting for the full economic cost of the service, and without a clearly visible link between waste generation, pollution, and responsibility. What was not paid for through an organized system at the time was paid for later through landfill remediation, soil and water pollution, loss of land, erosion of trust among local communities, and long-lasting environmental consequences. In a contemporary market-oriented waste management system, this paradox becomes even more pronounced. Citizens and institutions expect a clean environment, high standards of health protection, and compliance with European environmental policies, while at the same time there is strong resistance to paying the actual cost of public services and to constructing the infrastructure required for waste treatment. More than

500 kg of municipal waste is generated annually per capita in the European Union, while Croatia, with approximately 480–490 kg per capita, has approached the European average. These figures demonstrate that waste is no longer a marginal municipal issue, but a large-scale social and environmental phenomenon. This presentation will analyse the transition from a waste management model based on disposal "out of sight" to a system that requires organization, infrastructure, financial sustainability, and social acceptance. Particular emphasis will be placed on the distribution of responsibilities and costs: who generates waste, who pays for its collection and treatment, and who bears the consequences when the system fails. In this context, contemporary environmental policy instruments will also be examined, particularly extended producer responsibility, deposit-refund systems, fees for specific waste categories, separate waste collection, the remediation of contaminated sites, and the "polluter pays" principle. These instruments represent an attempt to make the costs of waste visible and distribute them more equitably among producers, consumers, the public sector, and local communities. The central argument of the presentation is that failing to pay the true cost of waste does not mean that the cost disappears; rather, it is transferred to less visible stakeholders: the environment, local communities, citizens who subsequently finance remediation, and future generations. The invisible victims of waste are not only people living near contaminated sites, but also communities that lose space, trust, and a sense of security, as well as environmental systems whose degradation is recognized only when its consequences become measurable. Drawing on practical examples, including historical landfills, illegal dumping, the remediation of contaminated sites, and opposition to the construction of waste management facilities, the presentation will demonstrate that waste is not merely a technical or municipal issue. It is a matter of social justice, environmental responsibility, and the visibility of those who most often bear the consequences of waste without having any real influence over the decisions that led to them.

Keywords: waste management; invisible victims; environmental justice; extended producer responsibility; polluter pays principle; remediation of contaminated sites; circular economy; social responsibility.

Nevidljive i vidljive zrtve kriminala u međunarodnoj paradigmi: uspesi i izazovi

Dr Uglješa Zvekić

Ambasador, Šef stalne misije Evropske organizacije za javno pravo pri Ujedinjenim nacijama u Beču i savetnik u Globalnoj inicijativi protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta

Nevidljive žrtve su oduvek brojčano nadmašivale vidljive žrtve u različitim aspektima, dimenzijama i vremenskim periodima. Istorijski razvoj kriminologije i viktimologije na međunarodnom nivou, počev od Deklaracije Ujedinjenih nacija iz 1985. godine, preko najznačajnijih konvencija koje se odnose na organizovani kriminal (Palermo, 2000), korupciju (Merida, 2003) i sajber kriminal (Hanoj, 2025), imao je za cilj da određenim kategorijama žrtava obezbedi poseban status i zaštitu, naročito ženama i deci (Protokol o trgovini ljudima i Konvencija o sajber kriminalu u delu koji se odnosi na seksualnu eksploataciju dece). S druge strane, odredbe koje se odnose na naknadu štete i restituciju formulisane su uopšteno, pri čemu je njihova dalja razrada prepuštena primeni kroz nacionalna zakonodavstva. Manje ili veće zajednice (kolektivi) danas su izložene snažnim oblicima i posledicama kriminalnih aktivnosti, kako onih koje potiču od organizovanog kriminala i organizovane korupcije na visokom nivou, tako i sajber kriminala, u koje mogu biti uključeni i pojedini delovi državnog aparata. U tom smislu, prepoznavanje potrebe za zaštitom i ostvarivanjem prava ovih žrtava, koje su za sada najčešće NEVIDLJIVE, zahteva društvenu mobilizaciju civilnog društva i akademske zajednice, kao što je to bio slučaj tokom osamdesetih godina prošlog veka. Zastarelost, fragmentarnost i jednostranost postojećeg međunarodnog normativnog okvira koji se odnosi na žrtve, zajedno sa potrebom za širim oblicima „VIDLJIVOSTI ŽRTAVA“, ukazuju na neophodnost razvoja i donošenja Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima žrtava kriminaliteta.

Ključne reči: nevidljive, vidljive žrtve, međunarodna paradigma, izazovi

Invisible and visible victims of crime in the international paradigm: successes and challenges

Dr Uglješa Zvekić

Ambassador and Head of the Permanent Mission of the European Public Law Organization to the United Nations in Vienna and an adviser to the Global Initiative Against Transnational Organized Crime (Geneva/Vienna)

Invisible victims have always outnumbered visible victims in various respects, dimensions, and periods. The history of criminology and victimology at the international level, from the 1985 UN Declaration through the major conventions on organized crime (Palermo, 2000), corruption (Merida, 2003), and cybercrime (Hanoi, 2025), has sought to grant certain categories of victims a special status and protection, particularly women and children (the Protocol on Trafficking in Persons and the Cybercrime Convention concerning the sexual exploitation of children). On the other hand, provisions concerning compensation and restitution are formulated in general terms and left to be further developed through implementation in national legislation. Smaller or larger communities (collectives) are today exposed to powerful forms and impacts of criminal enterprises, both from organized crime and organized (high-level) corruption, as well as cybercrime, in which parts of the state apparatus may also be involved. In this regard, recognizing the need to protect and ensure the rights of these victims, who are for the time being most often INVISIBLE, calls for social mobilization by civil society and the academic community, as was the case in the 1980s. The obsolescence, fragmentation, and one-sidedness of the existing international normative framework concerning victims, together with the need for broader forms of «VICTIM VISIBILITY», call for the development of a UN Convention on the Rights of Victims of Crime.

Keywords: invisible victims, visible victims, international paradigm, challenges

Dugoročne zdravstvene posledice NATO intervencije 1999. godine po građane Srbije

Prof. dr Danica Grujičić
Redovna profesorka Univerziteta u Beogradu u penziji
Srbija

Tokom 78 dana NATO intervencije na Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ) od 24. marta do 10. juna dogodila se prema izveštajima UNEPA regionalna ekološka katastrofa, jer je protiv SRJ vođen istovremeno nuklearni i hemijski rat. Posledice po zdravlje ljudi su se manifestovale statistički značajnim porastom broja i smrtnosti malignih bolesti kod stanovništva u svim delovima Srbije. Prvo je bio registrovan značajan porast broja slučajeva sistemskih maligniteta već nakon 5 do 7 godina, a potom i solidnih malignih tumora nakon 10 do 15 godina. To su podaci zvaničnog Registra za rak koji vodi Institut za javno zdravlje „M. J. Batut“. Broj novoobolelih se kreće oko 40 hiljada

godišnje, međutim, kada je smrtnost u pitanju, Srbija je ubedljivo na prvom mestu u Evropi. Povremeno prvo mesto preuzimaju Hrvatska, Crna Gora i Mađarska, što je dokaz ekološkog incidenta koji se pre svega u Evropi desio na Balkanskom poluostrvu. Pored toga, primećen je, posebno za vreme intervencije i u prvim godinama nakon iste porast broja patoloških trudnoća i hromozomskih anomalija kod naših vojnika koji su bili izloženi dejstvu projektila sa osiromašenim uranijumom. Sterilitet kod muškaraca je već u prvim godinama nakon intervencije udvostručio. Broj zvanično registrovanih autoimunih bolesti polako dostiže broj malignih i 2019. godine je iznosio oko 30 hiljada novodijagnostikovanih (podatak iz infomacionog sistema). Kako su dešavanja 1999. uticala na psihičku funkcionalnost ljudi je poseban problem. Nanočestice osiromašenog uranijuma, kancerogena organska jedinjenja, teški metali, piralen, polihlorobifenili i produkti naftnih i hemijskih postrojenja koja su bombardovana sigurno su se proširili na daleko veće područje od SRJ u zavisnosti od metoroloških prilika i teško da će konačni broj žrtava ikada biti poznat. I dalje nije kasno da se i sada, 28 godina nakon NATO intervencije uradi precizno ispitivanje tačnih posledica iste, ali je zato potrebna pomoć države i isključivo i samo NAUKA. Naše vlasti do sada nisu imali volje da to urade.

***Ključne reči*:** NATO intervencija, ekološka katastrofa, zdravstvene posledice.

Long-Term Health Consequences of the 1999 NATO Intervention for the Citizens of Serbia

Prof. dr Danica Grujičić
Retired Full Professor at the University of Belgrade
Serbia

During the 78 days of NATO's intervention in the Federal Republic of Yugoslavia (FRY) from March 24 to June 10, according to UNEPA reports, a regional ecological disaster occurred, because a nuclear and chemical war was waged against the FRY at the same time. The consequences for people's health were manifested by a statistically significant increase in the number and mortality of malignant diseases among the population in all parts of Serbia. First, there was a significant increase in the number of cases of systemic malignancies already after 5 to 7 years, and then solid malignant tumors after 10 to 15 years.These are the data of the official Cancer Registry run by the "M.J. Batut" Institute for Public Health. The number of new cases is around 40,000 per year, however, when it comes to mortality, Serbia is convincingly in first place in Europe. From time to time, Croatia, Montenegro and Hungary

take the first place, which is proof of the environmental incident that happened primarily in Europe on the Balkan Peninsula. In addition, an increase in the number of pathological pregnancies and chromosomal anomalies among our soldiers who were exposed to the effect of depleted uranium missiles was noticed, especially during the intervention and in the first years after it. Sterility in men doubled already in the first years after the intervention. The number of officially registered autoimmune diseases is slowly reaching the number of malignant ones, and in 2019 it was about 30 thousand newly diagnosed (data from the information system). How the events of 1999 affected the psychological functionality of people is a special problem. Uranium (depleted) nanoparticles, carcinogenic organic compounds, heavy metals, pyralene, polychlorinated biphenyls and products of oil and chemical plants that were bombed must have spread to a much larger area than FRY, depending on meteorological conditions, and it is unlikely that the final number of victims will ever be known. It is still not too late to conduct a precise examination of the exact consequences of the NATO intervention even now, 28 years after the intervention. The SCIENCE must have the last word. However, the action of the state is necessary, but unfortunately our authorities have not had the will to do it so far.

***Keywords*:** NATO intervention, ecological disaster, health consequences.

SESIJA 2:

SESION 2:

Sa one strane društvenih stavova? Percepcije policije o žrtvama silovanja koje se bave seksualnim radom

Prof. dr Mally Shechory Bitton
Dr Liza Zvi
Odeljenje za kriminologiju, Univerzitet Ariel
Izrael

Ova studija ispitivala je da li se percepcije policijskih službenika o žrtvama silovanja razlikuju od širih društvenih stavova, koristeći uzorak studenata kao uporednu grupu. Oslanjajući se na teorije o mitovima o silovanju i konceptu „idealne žrtve“, studija se usredsredila na stavove prema žrtvama silovanja koje se bave seksualnim radom, a koje su često stigmatizovane i marginalizovane, iako pripadaju grupi sa visokim rizikom od izloženosti seksualnom nasilju. Ukupno 450 učesnika i učesnica, 220 policijskih službenika i 230 studenata, dobilo je opis slučaja silovanja. U opisu je žrtva predstavljena kao osoba koja se bavi seksualnim radom ili kao osoba koja se time ne bavi. Učesnici su procenjivali stepen okrivljavanja žrtve i učinioca, visinu kazne, percipiranu sposobnost žrtve da pruži otpor i stepen pretrpljene štete, kao i sopstvene emocionalne reakcije prema žrtvi. Sveukupno posmatrano, sklonost okrivljavanju žrtve bila je relativno niska. Međutim, utvrđene su značajne razlike između grupa. Policijski službenici u većoj meri su okrivljavali žrtvu kada je ona predstavljena kao osoba koja se bavi seksualnim radom, dok pripisivanje krivice kod studenata nije zavisilo od statusa žrtve. Slično tome, policijski službenici bili su skloniji blažem kažnjavanju učinioca nego studenti, naročito kada je žrtva predstavljena kao osoba koja se bavi seksualnim radom. U poređenju sa studentima, policijski službenici su takođe procenjivali da je žrtva sposobnija da pruži otpor i da je pretrpela manju štetu, a prema njoj su izražavali više negativnih i manje pozitivnih osećanja. Ovi nalazi ukazuju na to da percepcije policijskih službenika o žrtvama silovanja, posebno o žrtvama koje se bave seksualnim radom, mogu odražavati specifičnu institucionalnu perspektivu koju karakterišu veći stepen skepticizma i oslanjanje na stereotipe. Ipak, poređenje sa opštom populacijom neophodno je kako bi se razjasnilo da li su ove razlike specifične za kontekst policijskog rada. Nalazi ukazuju na potrebu za ciljanim obukama koje bi doprinele smanjenju predrasuda i jačanju empatije prema žrtvama silovanja među pripadnicima organa za sprovođenje zakona.

Ključne reči: mitovi o silovanju; seksualni rad; stavovi policije; okrivljavanje žrtve; idealna žrtva; seksualno nasilje.

Beyond societal attitudes? Police perceptions of sex-working rape victims

Prof. dr Mally Shechory Bitton
Dr Liza Zvi
Department of Criminology, Ariel University
Israel

This study examined whether police officers' perceptions of rape victims differ from broader societal attitudes, using a student sample as a comparison group. Drawing on theories of rape myths and the "ideal victim," the study focused on attitudes toward sex-working rape victims, who are often stigmatized and marginalized, yet constitute a population at high risk of experiencing sexual violence. A total of 450 participants - 220 police officers and 230 students - were presented with a vignette describing a rape case. The victim was identified as either a sex worker or not. Participants rated victim and perpetrator blame, sentencing, perceived victim resistance and harm, and their emotional responses toward the victim. Overall, victim-blaming was relatively low. However, significant group differences emerged. Police officers attributed more blame when the victim was identified as a sex worker, while students' blame attribution remained unaffected by the victim's status. Similarly, police officers were more lenient toward the perpetrator than students regarding punishment, particularly when the victim was identified as a sex worker. Compared with students, police officers also perceived the victim as more capable of resisting and as suffering less harm, and expressed more negative and fewer positive feelings toward her. These findings suggest that police officers' perceptions of rape victims, particularly sex-working victims, may reflect a distinct institutional perspective characterized by greater scepticism and reliance on stereotypes. However, comparison with the general population is needed to clarify whether these differences are specific to the policing context. The findings highlight the need for targeted training to reduce bias and enhance empathy toward rape victims among law enforcement.

Keywords: rape myths; sex work; police attitudes; victim blame; ideal victim; sexual violence.

Žrtve nasilja u porodici i vladavina prava: između formalnog priznanja i delotvorne zaštite

Prof. dr Gordana Lažetić
Prof. dr Elena Mujoska Trpevska
Pravni fakultet „Justinijan Prvi“ u Skoplju, Univerzitet „Sv. Ćirilo i Metodije“
Severna Makedonija

Žrtve nasilja u porodici formalno su prepoznate u zakonodavstvu, javnom diskursu i institucionalnim politikama, što ih svrstava u kategoriju „vidljivih žrtava“. Međutim, ta vidljivost ne podrazumeva uvek i delotvornu zaštitu. Sistemske slabosti, kao što su nedovoljna koordinacija između institucija, neefikasna primena mera zaštite, ograničen broj specijalizovanih skloništa i otežan pristup novčanoj naknadi, stvaraju jaz između pravnog okvira i stvarne zaštite žrtava. Iz perspektive vladavine prava, ovaj jaz između formalnog priznanja i delotvorne zaštite ukazuje na strukturne slabosti sistema zaštite žrtava. Analiza se usredsređuje na slučajeve nasilja u porodici u Severnoj Makedoniji u periodu od 2020. do 2025. godine, primenom kvalitativnog pristupa studije slučaja. Zasniva se na odabranim sudskim odlukama, javno dostupnim slučajevima, evidencijama i izveštajima nevladinih organizacija koje rade sa žrtvama nasilja u porodici, kao i na statističkim podacima iz baze MAKStat. Posebna pažnja posvećena je institucionalnom postupanju u prijavljenim slučajevima, uključujući intervencije policije, postupanje tužilaštva, sudske mere zaštite, pristup socijalnim i zdravstvenim uslugama, skloništima i psihosocijalnoj podršci, kao i, kada je to relevantno, novčanoj naknadi. Dodatni aspekt analize odnosi se na ulogu Komisije za novčanu naknadu žrtvama nasilja i na to u kojoj meri proceduralne i institucionalne prepreke mogu ograničiti delotvoran pristup žrtava dostupnim pravnim sredstvima. Analizirani slučajevi ilustruju kako odloženo reagovanje, nedosledna institucionalna praksa i nedovoljno razumevanje okolnosti u kojima se žrtve nalaze mogu doprineti sekundarnoj viktimizaciji i njihovoj daljoj izloženosti nasilju. Posebna pažnja posvećena je i ekonomskoj zavisnosti i siromaštvu, koji mogu značajno ograničiti praktičnu mogućnost

žrtve da napusti nasilno okruženje, čak i kada postoje formalni mehanizmi zaštite. Sveukupno posmatrano, u analizi se zastupa stav da delotvorna zaštita zahteva više od formalnog priznavanja statusa žrtve. Postupanje u slučajevima nasilja u porodici zasnovano na vladavini prava podrazumeva dostupna pravna sredstva, blagovremeno i koordinisano delovanje institucija, delotvornu primenu mera zaštite i suštinsku podršku koja žrtvama omogućava da svoja prava ostvaruju u praksi.

Ključne reči: nasilje u porodici; žrtve; vladavina prava; zaštita žrtava; pristup pravdi; sekundarna viktimizacija; institucionalno postupanje.

Victims of domestic violence and the rule of law: between formal recognition and effective protection

Prof. dr Gordana Lažetić
Prof. dr Elena Mujoska Trpevska
Faculty of Law "Iustinianus Primus" Skopje, Ss. Cyril and Methodius University
Republic of North Macedonia

Victims of domestic violence are formally recognized in legislation, public discourse and institutional policies, which places them in the category of "visible victims". However, this visibility does not always translate into effective protection. Systemic weaknesses, such as insufficient coordination between institutions, ineffective implementation of protection measures, a limited number of specialized shelters and limited access to financial compensation, create a gap between the legal framework and the actual protection of victims. From a rule-of-law perspective, this gap between formal recognition and effective protection highlights structural weaknesses in the victim protection system. The analysis focuses on domestic violence cases in North Macedonia from the period 2020–2025, using a qualitative case-study approach. It draws on selected court decisions, publicly available cases, records and reports of non-governmental organisations working with victims of domestic violence, as well as statistical data from the MAKStat database.

Particular attention is paid to the institutional response to reported cases, including police intervention, prosecutorial action, judicial protection measures, access to social and health services, shelters, psychosocial support and, where relevant, financial compensation. A further aspect of the analysis concerns the role of the Commission for Financial Compensation of Victims of Violence and the extent to which procedural and institutional barriers may limit victims' effective access to available remedies. The analysed cases illustrate how delayed intervention, inconsistent institutional practices and insufficient sensitivity to victims' circumstances may contribute to secondary victimisation and continued exposure to harm. Particular attention is also paid to economic dependency and poverty, which may significantly reduce a victim's practical ability to leave a violent environment even where formal protection mechanisms exist. Overall, the analysis argues that effective protection requires more than formal recognition of victim status. A rule-of-law-based response to domestic violence requires accessible remedies, timely and coordinated institutional action, effective implementation of protective measures and meaningful support enabling victims to exercise their rights in practice.

Keywords: domestic violence; victims; rule of law; victim protection; access to justice; secondary victimization; institutional response

Proceduralna ranjivost i institucionalna viktimizacija

Dr Aleksandra Bulatović
Mirjana Nećak Gavrilović
Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu
Srbija

Institucionalna zaštita žrtava počiva na pretpostavci da će procedure, prava i mehanizmi podrške smanjiti njihovu ranjivost. Međutim, upravo procedure uspostavljene radi zaštite mogu proizvesti nove oblike izloženosti, stigmatizacije i zavisnosti od institucija. Rad polazi od pitanja kako institucionalni režimi zaštite, kroz administrativne kategorije, procedure i zahteve za dokazivanjem, učestvuju u proizvodnji „žrtve" kao posebne društvene i administrativne kategorije. U radu se, kroz konceptualno-teorijsku analizu relevantne literature, razvija pojam proceduralne ranjivost razvija pojam proceduralne ranjivosti, koja nastaje u susretu pojedinca sa

institucionalnim zahtevima, pravilima i kategorijama koje određuju ko može biti prepoznat kao žrtva, pod kojim uslovima i na koji način. Posebna pažnja posvećena je administrativnom zlu, koje se ovde razume kao šteta proizvedena rutinskim institucionalnim procedurama i kategorizacijama, bez neposredne namere da se šteta proizvede. U tom okviru razmatra se i uloga etiketiranja i administrativnih kategorija, uključujući socio-demografske kategorije, u oblikovanju načina na koje institucije prepoznaju, klasifikuju i tretiraju iskustva i društvene položaje. Cilj rada je da pokaže da sekundarna viktimizacija ne nastaje samo kao posledica neadekvatnog postupanja pojedinačnih aktera, već može biti učinak institucionalnih praksi. Kroz analizu odnosa između zaštite, proceduralne ranjivosti, etiketiranja i administrativnog zla, rad pokazuje kako institucionalni mehanizmi mogu istovremeno štititi i viktimizovati. Time se otvara pitanje granica između zaštite i priznanja, ali i mogućnosti da institucionalne procedure, umesto da samo odgovaraju na postojeću ranjivost, učestvuju u njenoj proizvodnji.

Ključne reči: proceduralna ranjivost; institucionalna viktimizacija; sekundarna viktimizacija; administrativno zlo; etiketiranje.

Procedural vulnerability and institutional victimization

Dr Aleksandra Bulatović
Mirjana Nećak Gavrilović
Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade
Serbia

Institutional protection of victims is based on the assumption that procedures, rights, and support mechanisms will reduce their vulnerability. However, the very procedures established for protection may produce new forms of exposure, stigmatization, and dependence on institutions. The paper examines how institutional protection regimes, through administrative categories, procedures, and requirements of proof, participate in the production of the "victim" as a distinct social and administrative category. The paper develops, through a conceptual-theoretical analysis of the relevant literature, the concept of procedural vulnerability, which arises at the encounter between individuals and institutional requirements, rules, and categories that determine who can be

recognized as a victim, under what conditions, and in what way. Particular attention is paid to administrative evil, understood here as harm produced through routine institutional procedures and categorizations, without a direct intention to cause harm. Within this framework, the paper also examines the role of labeling and administrative categories, including socio-demographic categories, in shaping the ways in which institutions recognize, classify, and treat experiences and social positions. The aim of the paper is to show that secondary victimization does not arise solely as a consequence of inadequate conduct by individual actors, but may also be an effect of institutional practices. By analyzing the relationship between protection, procedural vulnerability, labeling, and administrative evil, the paper shows how institutional mechanisms can simultaneously protect and victimize. This raises questions about the boundaries between protection and recognition, as well as about the possibility that institutional procedures, rather than merely responding to existing vulnerability, may also contribute to its production.

Keywords: procedural vulnerability; institutional victimization; secondary victimization; administrative evil; labeling.

Viktimologija, kolektivna trauma i politika priznavanja: Holokaust, srpsko iskustvo i dinamika nadmetanja u statusu žrtve

Prof. dr Gideon Greif
Akademski koledž Ono, Kirjat Ono, Izrael
Univerzitet ECDP, Srbija

Viktimologija se sve više razvija izvan proučavanja pojedinačnih žrtava kriminaliteta, obuhvatajući i kolektivnu viktimizaciju, kulturnu traumu i politiku sećanja. Iako je Holokaust nad Jevrejima s pravom postao paradigmatičan slučaj u proučavanju genocida, traume i sećanja, viktimizacija drugih grupa tokom Drugog svetskog rata često je dobijala znatno manje pažnje u naučnim krugovima i javnosti. To otvara važno viktimološko pitanje: kako društva određuju koje kolektivne traume postaju globalno prepoznate, a koje ostaju uglavnom ograničene na nacionalne ili regionalne kulture sećanja? Ovo izlaganje razmatra Holokaust nad Jevrejima uporedo sa progonom i masovnim ubistvima Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), gde je

ustaški režim sistematski progonio Srbe, Jevreje i Rome. Posebna pažnja biće posvećena kompleksu koncentracionih logora Jasenovac, koji je postao centralni simbol srpskog kolektivnog sećanja. Mnogi srpski naučnici i javni intelektualci opisuju ove zločine kao srpski Holokaust, ukazujući time kako na razmere nasilja tako i na duboko mesto koje ovi događaji zauzimaju u srpskoj istorijskoj svesti. Kako bi viktimologija trebalo da pristupi upotrebi takve terminologije? Da li međunarodna uzdržanost u njenom prihvatanju odražava istoriografsku opreznost ili ukazuje i na nejednake obrasce priznavanja u okviru globalne politike sećanja? U izlaganju se dalje zastupa teza da se srpsko iskustvo Drugog svetskog rata ne može razumeti bez razmatranja posleratnog jugoslovenskog konteksta. U okviru socijalističke doktrine bratstva i jedinstva, stradanje pojedinih etničkih grupa tokom rata često je bilo podređeno objedinjujućem antifašističkom narativu, čime su bile ograničene mogućnosti za javno žalovanje i suočavanje sa kolektivnom traumom. Nasilni raspad Jugoslavije tokom devedesetih godina ponovo je aktivirao nerešena sećanja na ratne zločine, povezujući istorijsku traumu sa savremenim političkim sukobima. U kojoj meri su jugoslovenski ratovi prekinuli, ili čak onemogućili - istorijski proces suočavanja sa stradanjem Srba tokom Drugog svetskog rata? Može li nerešena kolektivna trauma postati činilac budućih sukoba i kako bi viktimologija trebalo da se bavi ovom mogućnošću, a da pritom ne upadne u zamku političke instrumentalizacije? Povezujući jevrejsko i srpsko iskustvo, ovo izlaganje nema za cilj da uspostavi hijerarhiju stradanja niti da relativizuje jedinstvenost Holokausta. Umesto toga, ono istražuje kako viktimologija može doprineti sveobuhvatnijem razumevanju kolektivne viktimizacije, priznavanja i sećanja. Postavlja se pitanje da li i sama naučna disciplina treba da razvije veći stepen samorefleksivnosti u pogledu mehanizama putem kojih pojedine istorijske traume postaju univerzalno vidljive, dok druge ostaju relativno marginalizovane. Na taj način, rad nastoji da podstakne interdisciplinarnu raspravu na preseku viktimologije, studija Holokausta i genocida, teorije traume i studija sećanja.

Ključne reči: Holokaust; Jasenovac; stradanje Srba; kolektivna trauma; kolektivna viktimizacija; nadmetanje u statusu žrtve; politika priznavanja.

Victimology, collective trauma, and the politics of recognition: The Holocaust, the Serbian experience, and the dynamics of competitive victimhood

Prof. Dr Gideon Greif
Ono Academic College, Kiryat Ono, Israel
ECDP University, Belgrade, Serbia

Victimology has increasingly expanded beyond the study of individual victims of crime to encompass collective victimhood, cultural trauma, and the politics of memory. While the Holocaust against the Jews has rightly become the paradigmatic case in genocide, trauma, and memory studies, the victimization of other groups during the Second World War has often received comparatively limited scholarly and public attention. This raises an important victimological question: how do societies determine which collective traumas become globally recognized and which remain largely confined to national or regional memory cultures? This presentation examines the Holocaust against the Jews alongside the persecution and mass murder of Serbs in the Independent State of Croatia (NDH), where the Ustaša regime systematically targeted Serbs, Jews, and Roma. Particular attention will be devoted to the concentration camp complex of Jasenovac, which has become a central symbol of Serbian collective memory. Many Serbian scholars and public intellectuals describe these atrocities as the Serbian Holocaust, reflecting both the scale of the violence and the profound place these events occupy within Serbian historical consciousness. How should victimology engage with such terminology? Does international reluctance to adopt it reflect historiographical caution, or does it also reveal unequal patterns of recognition within global memory politics? The presentation further argues that the Serbian experience of the Second World War cannot be understood without considering the post-war Yugoslav context. Under the socialist doctrine of brotherhood and unity, ethnically specific wartime suffering was frequently subordinated to a unifying antifascist narrative, limiting opportunities for public mourning and collective trauma processing. The violent dissolution of Yugoslavia during the 1990s subsequently reactivated unresolved memories of wartime atrocities, intertwining historical trauma with contemporary political conflict. To what extent did the Yugoslav wars interrupt—or even prevent—the historical processing of Serbian wartime victimization? Can unresolved collective

trauma become a factor in future conflict, and how should victimology address this possibility without falling into the trap of political instrumentalization? By bringing Jewish and Serbian experiences into dialogue, this presentation does not seek to establish a hierarchy of suffering nor to relativize the uniqueness of the Holocaust. Rather, it explores how victimology can contribute to a more inclusive understanding of collective victimhood, recognition, and remembrance. It asks whether the field itself must become more self-reflective about the mechanisms through which some historical traumas achieve universal visibility while others remain comparatively marginalized. In doing so, the paper aims to stimulate an interdisciplinary discussion at the intersection of victimology, Holocaust and genocide studies, trauma theory, and memory studies.

Keywords: Holocaust, Jasenovac, Serbian victimization, collective trauma, collective victimhood, competitive victimhood, politics of recognition.

SESIJA 3:

SESSION 3:

Zabranjena tema: Kako institucije povređuju čoveka

Milica Jeremić
Centar za edukaciju i psihoterapiju CERES
Srbija

Ovaj rad ruši jedan od najvećih tabua u oblasti očuvanja i unapređenja mentalnog zdravlja, a to je da zatvoreni sistemi moći svesno i proceduralno ugrožavaju pojedinca kako bi zaštitili sopstvenu strukturu i privid nepogrešivosti. Utemeljeno na višegodišnjem iskustvu (autora) u Norveškoj na poziciji terapeuta za socijalno okruženje, kao i u domaćoj psihoterapijskoj praksi ali i institucionalnom supervizijskom radu, izlaganje donosi komparativnu kliničku dekonstrukciju psihološkog mehanizma slamanja običnog čoveka, radi zaštite institucije, a u situacijama kada klijent, u stanju visoke ranjivosti, skrene pažnju sistemu na grešku ili propust. Klinička praksa pokazuje da ovi sistemi, bez obzira na geografski i socio-ekonomski kontekst, koriste identične mehanizme zloupotrebe ljudske psihe, prepoznatljive u nekoliko faza, kako bi neutralisale pretnju po svoj ugled, bez obzira da li je reč o zdravstvu, obrazovanju, Centru za socijalni rad ili sudovima. S druge strane, jasno prikazuje i ulogu klijenta koji tada postaje žrtva, od naivnog poverenja u institucije preko sumnje u sopstvenu percepciju pa do duboke povređenosti, razočaranosti i stida koji se, najčešće manifestuju kroz socijalnu izolaciju, tugu, anksioznost... Rad, nadalje, pokazuje da isceljenje žrtve institucionalnog nasilja ne dolazi kroz borbu za pravdu protiv sistema, niti kroz adaptaciju na njega, već kroz psihoterapijsku emancipaciju i to validaciju – vraćanje prava na sopstvenu zaštitu, razbijanje sumnje u sebe, kao i tretiranje moralne povrede, te isceljenje traume od nemoći pred sistemom, sa jasnim ciljem da stručna javnost prepozna sve faze ovakve pasivne i suptilne agresije, procese koji se javljaju kod odbačenog i ovako postiđenog čoveka i da se etički probudi za sistem koji lomi polako i legalno kroz procedure i okretanje glave od onih koji su već oslabljeni i povređeni.

Ključne reči: institucionalna izdaja, sistemsko pomižavanje, psihoterapija

A taboo subject: How institutions harm the individual

Milica Jeremic
Center for education and psychotherapy CERES
Serbia

This paper breaks one of the greatest taboos in the field of preserving and advancing mental health: that closed systems of power consciously and procedurally endanger the individual in order to protect their own structure and the appearance of infallibility. Based on the author's many years of experience in Norway as a social milieu therapist, as well as in domestic psychotherapeutic practice and institutional supervisory work, the presentation offers a comparative clinical deconstruction of the psychological mechanism by which an ordinary person is broken in order to protect the institution - in situations where a client, in a state of high vulnerability, draws the system's attention to an error or omission. Clinical practice shows that these systems, regardless of geographic and socio-economic context, use identical mechanisms for abusing the human psyche, recognizable in several stages, in order to neutralize a threat to their reputation - whether in healthcare, education, the Centre for Social Work, or the courts. At the same time, it clearly presents the role of the client, who then becomes a victim: from naive trust in institutions, through doubt in their own perception, to deep hurt, disappointment, and shame, most often manifested through social isolation, sadness, and anxiety. Furthermore, the paper shows that healing for the victim of institutional violence does not come through a struggle for justice against the system, nor through adaptation to it, but through psychotherapeutic emancipation - namely validation: restoring the right to self-protection, breaking down self-doubt, addressing moral injury, and healing the trauma of helplessness in the face of the system. Its clear aim is for the professional community to recognize all stages of this passive and subtle aggression, the processes that occur in a rejected and thus shamed person, and to awaken ethically to a system that breaks people slowly and legally through procedures and by turning away from those who are already weakened and injured.

Keywords: institutional betrayal, systemic humiliation, psychotherapy

Nevidljive žrtve napuštanja alternativnog staranja: institucionalni paradoks tranzicione podrške

Prof. dr Branislava Popović-Ćitić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Marija Trajković
Institut za pedagoška istraživanja
Dragana Bogićević
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Lidija Bukvić
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Srbija

Mladi koji napuštaju sistem alternativnog staranja predstavljaju jednu od najranjivijih grupa u tranziciji ka samostalnom životu zbog ograničenih ličnih, porodičnih i socijalnih resursa dostupnih tokom procesa osamostaljivanja. Iako sistem socijalne zaštite prepoznaje potrebu za tranzicionom podrškom, iskustva mladih i stručnjaka ukazuju da upravo u ovom periodu kontinuirana razvojno usmerena stručna podrška često izostaje. Polazeći od ovog problema, cilj rada je da se, kroz analizu normativnog i organizacionog okvira tranzicione podrške, kao i nalaza fokus grupa sa mladima i stručnjacima koji učestvuju u njihovoj pripremi za osamostaljivanje, identifikuju ključni nedostaci postojećeg modela podrške i razmotri njihov značaj iz perspektive institucionalne viktimizacije. Pri tome, posebna pažnja posvećena je usluzi privremenog stanovanja u gradu Beogradu kao ilustrativnom primeru organizacije podrške u procesu osamostaljivanja mladih bez roditeljskog staranja. Rezultati analize pokazuju da ključni nedostatak postojećeg modela tranzicione podrške nije odsustvo prava i usluga, već njihova ograničena razvojna usmerenost. Podrška je, pored pružanja novčane pomoći, dominantno usmerena na obezbeđivanje privremenog smeštaja i nadzor nad korišćenjem usluge, dok stručna pomoć usmerena na razvoj kompetencija za samostalan život ostaje nedovoljno razvijena i nedosledno ostvarena. Posledično, mladi upravo u periodu najveće razvojne ranjivosti ostaju bez kontinuiranog stručnog vođenja. Ovakav raskorak može se konceptualizovati kao institucionalni

paradoks tranzicione podrške – situacija u kojoj sistem prepoznaje potrebu mladih koji napuštaju alternativno staranje za kontinuiranom podrškom u procesu osamostaljivanja, ali je organizuje na način koji ne omogućava ostvarivanje njene razvojne funkcije. Ovi nalazi upućuju na zaključak da uočeni paradoks može predstavljati jedan od mehanizama institucionalne viktimizacije mladih koji napuštaju alternativno staranje, te da mlade treba sagledati ne samo kao korisnike usluga socijalne zaštite, već i kao nedovoljno prepoznate žrtve institucionalnih propusta. Stoga se razvoj kontinuirane, individualizovane i razvojno usmerene stručne pomoći smatra ključnim preduslovom za unapređenje tranzicione podrške i prevenciju institucionalne viktimizacije mladih sa iskustvom alternativnog staranja.

Ključne reči: alternativno staranje, tranziciona podrška, institucionalna viktimizacija, privremeno stanovanje, osamostaljivanje mladih

Invisible victims of leaving alternative care: the institutional paradox of transitional support

Branislava Popović-Ćitić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
Marija Trajković
Institute for Educational Research
Dragana Bogićević
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
Lidija Bukvić
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
Serbia

Young people leaving the alternative care system represent one of the most vulnerable groups in the transition to independent adulthood due to limited personal, familial, and social resources. Although the social protection system recognizes the need for transitional support, the experiences of both young people and professionals indicate that continuous development-oriented professional support is often lacking during this critical period. The paper aims to identify the key shortcomings of the existing model of transitional support and examine their significance from the perspective of institutional victimization through an analysis of the normative and organizational framework of transitional support and findings from focus groups with young

people and professionals involved in preparing them for independent living. Particular attention is given to the temporary housing service in the City of Belgrade as an illustrative example of support for young people without parental care. The findings indicate that the key shortcoming of the existing model is not the absence of rights and services but their limited developmental orientation. In addition to financial assistance, support is primarily focused on providing temporary accommodation and monitoring service use, while professional support aimed at developing competencies for independent living remains insufficiently developed and inconsistently implemented. Consequently, young people are left without continuous professional guidance during the period of greatest developmental vulnerability. This discrepancy may be conceptualized as the institutional paradox of transitional support – a situation in which the system recognizes the need for continuous support but organizes it in a way that prevents the realization of its developmental function. The findings suggest that this paradox may constitute a mechanism of institutional victimization, indicating the need to view young people leaving alternative care not only as beneficiaries of social protection services but also as insufficiently recognized victims of institutional shortcomings. Strengthening continuous, individualized, and development-oriented professional support is therefore essential for improving transitional support and preventing institutional victimization among young people with care experience.

Keywords: alternative care, transitional support, institutional victimization, temporary housing, transition to independent living

Nevidljivost žrtava vakcina protiv COVID-19: nekoliko otvorenih pitanja

Dr Mirjana Dokmanović
Institut društvenih nauka,
Viktimološko društvo Srbije
Srbija

Kao odgovor na pandemiju COVID-19 iz 2019. godine, razvijeno je nekoliko vakcina koje su brzo primenjene širom sveta. Ipak, ove vakcine su izazvale kontroverze u javnosti i među zdravstvenim radnicima zbog nedostatka uobičajenih testiranja pre odobravanja za primenu. Konkretno, radi se o vakcinama novog tipa zasnovanim na proteinima koje sadrže fragmente proteina koji imitiraju virus SARS-CoV-2 radi podsticanja imunog odgovora

organizma, kao i o vakcinama zasnovanim na genetski modifikovanoj RNK ili DNK. Zbog nedostatka istraživanja o mogućim neželjenim efektima ovih inovativnih vakcina osoba čije je zdravlje oštećeno nakon vakcinacije protiv COVID-19 može da ima teškoće da ostvari svoje pravo na obeštećenje. Žrtve se suočavaju sa složenim pravnim i medicinskim problemima, s obzirom da je teško dokazati vezu između oštećenja zdravlja i primenjene vakcine. Prezentacija se fokusira na pitanja zbog kojih su žrtve vakcina protiv koronavirusa nevidljive. Osnovna polazišta za ovu analizu su: (1) svaka vakcina može da prouzrokuje sporedne neželjene efekte; (2) vakcine moraju biti testirane, bezbedne i efikasne; (3) eksperimentalni tipovi vakcina se ne mogu primeniti bez prethodnog informisanog slobodnog pristanka osobe; i (4) proizvođači vakcina ne mogu biti izuzeti od odgovornosti za štetne efekte svojih proizvoda. Izlaganje će obuhvatiti sledeće teme: zaštitu i implementaciju ljudskih prava u kontekstu vakcinacije, uključujući pravo na život, pravo na fizički integritet i ličnu bezbednost, pravo na informisani pristanak, pravo na delotvorni pravni lek, pravo na naknadu štete i zabranu podvrgavanja lica medicinskim ili naučnim eksperimentima bez njegovog slobodnog pristanka; praksu država u pogledu omogućavanja žrtvama vakcina da ostvare i zaštite svoja prava; pregled rezultata postojećih istraživanja o mogućim neželjenim efektima inovativnih vakcina protiv COVID-19. Cilj izlaganja je da se ukaže na potrebu sprovođenja naučnih istraživanja u ovoj oblasti kako bi se doprinelo sprečavanju ovog vida viktimizacije i obezbedilo da oštećena lica ostvare svoja prava.

Ključne reči: vakcinacija, naučni eksperimenti, pravo na naknadu štete, pravo na informisani slobodni pristanak, Svetska zdravstvena organizacija, Pfizer, Moderna, AstraZeneca

Invisibility of victims of COVID-19 vaccines: a few issues that need to be addressed

Dr Mirjana Dokmanović
Institute of Social Sciences
Victimology Society of Serbia
Serbia

As a response to the 2019 COVID-19 pandemic, several vaccines have been developed and rapidly deployed throughout the globe. Nethertheless, these vaccines have raised controversies in the public and among health professionals due to a lack of trials usual for a vaccine development, particularly for those manufactured by innovative technologies: protein-based vaccines, and mRNA vaccines that genetically engineered RNA or DNA. Lack of research on possible adverse effects of the COVID-19 vaccines may deprive injured persons of the right to compensation. Victims face complex legal and medical challenges, given that it is difficult to prove a link between health damage and the administered vaccine. This presentation focuses on issues related to invisibility of persons injured by negative effects of the vaccines against COVID-19. The basic assumptions are: (1) any vaccine can cause adverse effects; (2) vaccines applied against any infectious disease should be tested, safe and effective; (3) experimental types of vaccines may not be administered prior the informed voluntary consent of a person, and (4) vaccine manufacturers cannot be exempted from of liability from potential harmful effects of their products. The topics include international standards of human rights in context of immunisation against infectious diseases, such as the right to life, the right to physical integrity and safety, the right to informed voluntary consent, the right to an effective remedy, the right to compensation, and prohibition of subjecting to medical or scientific experiments without a person's free consent. The presentation also summarises practice of states in cases of vaccine damages, and presents an overview of available studies on harmful effects of innovative types COVID-19 vaccines. The aim of the presentation is to indicate necessity of scientific research on possible adverse effects of the COVID-19 vaccines in order to prevent this type of victimisation and ensure injured persons to safeguard their rights.

Keywords: *immunisation, scientific experiments, right to compensation, right to informed voluntary consent, World Health Organisation, Pfizer, Moderna, AstraZeneca*

Migracije Jevreja kao posledica i strategija izbegavanja viktimizacije u istorijski kriznim vremenima

Dr Zorica Mršević
Naučna savetnica Instituta društvenih nauka u penziji
Fakultet za evropske pravno političke studije Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu

Srbija

Predmet izlaganja su jevrejske migracije koje se u mnogim istorijskim slučajevima mogu smatrati paradigmom viktimizacije u kriznim vremenima, kao način da pojedinci i čitave zajednice izbegnu dalje stradanje. Jevrejske migracije nisu same po sebi viktimizacija, ali su često oblik sekundarne posledice viktimizacije, pošto ljudi napuštaju dom, imovinu, zajednicu i društvene veze upravo zato što su već bili izloženi nasilju, progonu, diskriminaciji ili realnoj pretnji. Izlaganje ima za cilj dekonstrukciju stereotipno prisutnih brojnih negativnih, antisemitski motivisanih predrasuda, koje su se ponavljale u različitim zemljama i epohama kao što su npr. predstave o Jevrejima kao „večitim migrantima“, koji „vole” da se stalno sele usled neke „urođene” nesposobnosti stalnijeg boravka i suživota sa lokalnim stanovništvom. Kroz razumevanje jevrejskih migracija, cilj je i bolje razumevanje aktuelnih migracija u Evropu u dvadesetom i dvadeset prvom veku, kao i opštih mehanizama viktimizacije u kriznim vremenima. Tematski, ovaj tekst zapravo pokazuje da su jevrejske migracije istorija patnje, prinude i pogroma, ali istovremeno i istorija preživljavanja, prilagođavanja i obnove. To je naročito vidljivo u istorijskim primerima, od koji je najdrastičniji oblik viktimizacije bio nacistički progon i Holokaust koji je doveo, osim do uništavanja života miliona evropskih Jevreja, takođe i do prinudnog bekstva, deportacija i raseljavanja preživelih. Na prostoru bivše Jugoslavije devedesetih su se dešavali oružani sukobi i raspad države što je uz političke krize i rast antisemitizma, vodilo Jevreje sa tih prostora u izbeglištvo i preseljenje u sigurnije sredine ili u Izrael. Pri tom se iz tog regiona preventivne migracije iz straha od buduće viktimizacije u manjoj meri još uvek dešavaju. Metodološki, izlaganje se oslanja na izvore, Yad Vashem Living Memorial to the Holokaust, Jevrejskog istorijskog muzeja, dokumenta Saveza jevrejskih opština Srbije.

Ključne reči: migracije Jevreja, sekundarna posledica viktimizacije, Holokaust, dekonstrukcija antisemitskih predrasuda, raspad Jugoslavije, razumevanje savremenh migracija

Migration of Jews as a consequence and strategy to avoid victimization in historically crisis times

Dr Zorica Mršević
Retired research fellow at the Institute of social sciences
Faculty of European Legal and Political Studies, University of Business Academy in Novi Sad
Serbia

The subject of the presentation is Jewish migration, which in many historical cases can be considered a paradigm of victimization in times of crisis, as a way for individuals and entire communities to avoid further suffering. Jewish migration is not victimization in itself, but is often a form of secondary victimization, as people leave home, property, community, and social ties precisely because they have already been exposed to violence, persecution, discrimination, or a real threat. The purpose of the presentation is to deconstruct stereotypically present numerous negative, anti-Semitic motivated prejudices, which were repeated in different countries and eras such as, for example. representations of Jews as "eternal migrants", who "love" to move constantly due to some "innate" inability to stay permanently and coexist with the local population. Through the understanding of Jewish migrations, the goal is also a better understanding of current migrations to Europe in the twentieth and twenty-first centuries, as well as general mechanisms of victimization in times of crisis. Thematically, this text actually shows that Jewish migrations are a history of suffering, coercion and pogrom, but at the same time a history of survival, adaptation and renewal. This is particularly visible in historical examples, of which the most drastic form of victimization was the Nazi persecution and the Holocaust, which led, in addition to the destruction of the lives of millions of European Jews, to the forced flight, deportation and displacement of the survivors. In the territory of the former Yugoslavia in the 1990s, armed conflicts and the disintegration of the state took place, which, along with political crises and the growth of anti-Semitism, led Jews from those areas to exile and move to safer environments or to Israel. At the same time, preventive migrations from that region for fear of future victimization still occur to a lesser extent. Methodologically, the presentation is based on the sources of the Yad Vashem Living Memorial to the Holocaust, the Jewish Historical Museum, documents of the Union of Jewish Municipalities of Serbia.

Key words: Jewish migrations, secondary consequences of victimization, Holocaust, deconstruction of anti-Semitic prejudices, disintegration of Yugoslavia, understanding of contemporary migrations

SESIJA 4:

SESSION 4:

Psihosocijalna, podrška- fokus na traumu i oporavak

Prof. dr Milica Pejović Milovančević
Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Institutit za mentalno zdravlje
Aleksandra Parojčić
Institutit za mentalno zdravlje,
Prof. dr Jelena Radosavljev Kirćanski
Institutit za mentalno zdravlje
Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum
Snežana Mrvić
Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Jasmina Bogdanović
Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Srbija

Cilj rada jeste da prikaže iskustva u organizovanju i pružanju psihosocijalne podrške nakon masovnih traumatskih događaja u Srbiji, sa posebnim fokusom na principe trauma-informisanog pristupa, kontinuitet podrške i stvaranje uslova za dugoročni oporavak i razvoj otpornosti pojedinca, porodice i zajednice**.** Nakon masovnih tragedija koje su se dogodile u Srbiji u maju 2023. godine formiran je multidisciplinarni tim za pružanje psihosocijalne podrške deci, mladima i odraslima koji su bili neposredno ili posredno pogođeni događajima, uključujući porodice, nastavnike i druge profesionalce koji rade sa decom. Od samog početka bilo je jasno da odgovor ne može biti ograničen na neposrednu kriznu intervenciju, već da mora obuhvatiti i dugoročan proces oporavka Podrška je organizovana na različitim nivoima i u različitim okruženjima – u školama, zdravstvenim ustanovama, lokalnoj zajednici i kroz CEZAM, centar za podršku mladima. Razvijani su različiti oblici pomoći, uključujući individualni i grupni rad, psihološku prvu pomoć, psihosocijalne intervencije, psihoedukaciju i podršku roditeljima i nastavnicima, uz mogućnost upućivanja na intenzivniji tretman kada je to bilo potrebno. U kreiranju i unapređivanju programa značajno su nam pomogla iskustva kolega iz Norveške i Sjedinjenih Američkih Država, kao i podrška UNICEF-a i drugih partnera Posebna pažnja bila je usmerena na principe trauma-informisanog pristupa: bezbednost, stabilizaciju, prepoznavanje individualnih potreba, očuvanje osećaja kontrole i postepeno vraćanje svakodnevnom funkcionisanju. Iskustvo stečeno tokom prethodne tri godine pokazuje da je nakon traumatskog događaja jednako važno obezbediti dostupnu stručnu pomoć i stvoriti okruženje u kojem osoba može da nastavi da živi, uči, radi i razvija se. Fokus

se zato pomera od pitanja „kako reagovati na traumu“ ka pitanju „kako podržati oporavak i izgraditi otpornost pojedinca, porodice i zajednice“.

Ključne reči: psihosocijalna podrška; trauma; traumatski događaji; oporavak; trauma-informisani pristup; psihološka prva pomoć; otpornost; deca i mladi; podrška zajednici.

Psychosocial support – focus on trauma and recovery

Prof. dr Milica Pejović Milovančević
Faculty of Medicine, University of Belgrade
Institute of Mental Health
Aleksandra Parojčić
Institute of Mental Health
Prof. dr Jelena Radosavljev Kirćanski
Institute of Mental Health
Faculty of Media and Communications, Singidunum University
Snežana Mrvić
Faculty of Medicine, University of Belgrade
Jasmina Bogdanović*, Faculty of Medicine, University of Belgrade*
Serbia

The aim of the paper is to present experiences in organizing and providing psychosocial support following mass traumatic events in Serbia, with a particular focus on the principles of a trauma-informed approach, continuity of support, and creating conditions for long-term recovery and the development of resilience in individuals, families, and communities. Following the mass tragedies that occurred in Serbia in May 2023, a multidisciplinary team was established to provide psychosocial support to children, young people, and adults who were directly or indirectly affected by the events, including families, teachers, and other professionals working with children. From the outset, it was clear that the response could not be limited to immediate crisis intervention, but had to encompass a longer-term recovery process. Support was organized at different levels and in various settings - in schools, healthcare institutions, and local communities, as well as through CEZAM, a youth support center. Various forms of assistance were developed, including individual and group work, psychological first aid, psychosocial interventions, psychoeducation, and support for parents and teachers, with the possibility of referral for more intensive treatment when necessary. The experiences of colleagues from Norway and the United States, as well as support from UNICEF and other partners, made a significant contribution to the development and improvement of these programs. Particular attention was

paid to the principles of a trauma-informed approach: safety, stabilization, recognition of individual needs, preservation of a sense of control, and a gradual return to everyday functioning. The experience gained over the past three years has shown that, following a traumatic event, it is equally important to ensure access to professional support and to create an environment in which individuals can continue to live, learn, work, and develop. The focus therefore shifts from the question of "how to respond to trauma" to the question of "how to support recovery and build resilience in individuals, families, and communities."

Keywords: psychosocial support; trauma; traumatic events; recovery; trauma-informed approach; psychological first aid; resilience; children and young people; community support.

Specifičnosti psihotraume djece: Od „problema u ponašanju" do prepoznavanja društveno neprepoznate žrtve

Manuela Krakar Ahmedović
Eliza Ucović
Daniela Buršić
Centar za pružanje usluga u zajednici Pula
Hrvatska

Predmet rada su djeca smještena u domove za djecu s problemima u ponašanju, koja se u javnosti i institucionalnoj praksi percipiraju kao „teška", "neposlušna" ili "agresivna", dok se njihova uloga žrtava zlostavljanja i zanemarivanja sustavno previda. Rad polazi od teze da ponašanje koje odrasli tumače kao problem zapravo predstavlja prilagodbu na opasnost – pokušaj preživljavanja. Cilj rada je ukazati na nužnost paradigmatičnog zaokreta od pitanja "Što nije u redu s djetetom?" ka pitanju "Što se dogodilo ovom djetetu?", prikazati kako primjena ACE upitnika i polivagalne teorije omogućuje dešifriranje ponašanja kao adaptivnog odgovora na traumu, te naglasiti da jedan siguran odnos s odgajateljem može promijeniti razvojnu putanju djeteta. U izlaganju će biti prikazani specifični slučajevi iz prakse koji ilustriraju različite oblike traume i njihove manifestacije kroz fight, flight, freeze i fawn odgovore, primjena ACE upitnika na populaciji od oko 50-ak korisnika doma, kritički osvrt na institucionalnu i sekundarnu viktimizaciju te model podrške utemeljen na neurocepciji sigurnosti. Rad se temelji na

kvalitativnoj stručno-refleksivnoj analizi utemeljenoj na izravnom iskustvu autorica u radu s djecom s problemima u ponašanju. Iako ne donosi formalne kvantitativne podatke, nudi vrijedne uvide iz prakse teorijski utemeljene na ACE upitniku i polivagalnoj teoriji. Zaključno, rad poziva na prepoznavanje skrivene žrtve iza "neprihvatljivog" ponašanja i ističe odgovornost stručnjaka da djetetu pruže sigurnu bazu koja mu je oduzeta, jer jedan siguran odnos doista može promijeniti razvojni put djeteta.

Ključne riječi: djeca s problemima u ponašanju, psihotrauma, ACE upitnik, polivagalna teorija, društveno neprepoznate žrtve, siguran odnos.

Specificities of child psychotrauma: From "behavioral problems" to recognizing the socially unrecognized victim

Manuela Krakar Ahmedović
Eliza Ucović
Daniela Buršić
Centar za pružanje usluga u zajednici Pula
Croatia

The subject of this paper are children placed in residential homes for children with behavioral problems, who are most often perceived by the public and in institutional practice solely as "difficult," "disobedient," or "aggressive," while their actual role as victims of multiple forms of abuse and neglect is systematically overlooked. The paper starts from the premise that behavior interpreted by adults as a problem is, in fact, an adaptation to danger – a survival attempt. The aim of the paper is threefold: to highlight the necessity of a paradigmatic shift in working with this population – from the question "What is wrong with this child?" to "What happened to this child?"; to demonstrate how the application of contemporary victimological and neurobiological frameworks (the ACE questionnaire, Stephen Porges' polyvagal theory) enables the decoding of behavior as an adaptive response to trauma rather than as pathology; and to emphasize that one stable, secure relationship with a caregiver can act as a protective factor that alters the child's developmental trajectory. The presentation will cover the following topics: case studies from practice illustrating different forms of trauma – witnessing

violence, emotional neglect, physical abuse, and parental addiction – and their manifestations through fight, flight, freeze, and fawn responses; the application of the ACE questionnaire to the population of approximately 50 children in the home, a critical review of institutional and secondary victimization, demonstrating how consistency, patience, and emotional availability of a single caregiver can initiate the recovery process. The paper is not a classical empirical study with a large sample, but is based on a qualitative, professionally reflexive analysis grounded in the authors' direct experience working with children with behavioral problems. It uses case analyses from everyday practice, systematic application of the ACE questionnaire, and implementation of polyvagal theory in educational work. Although it does not present formal quantitative data, the paper offers valuable practice-based insights that are theoretically grounded and can serve as a starting point for future systematic research on the victimization of children in institutional care.

Keywords: children with behavioral problems, psychological trauma, ACE questionnaire, polyvagal theory, socially unrecognized victims, safe relationship.

Traumatska iskustva u detinjstvu i problemi u ponašanju kod dece u malim grupnim domovima - izazovi socijalizacije

Prof. dr. Dragana Batić
Prof. dr Vesna Stefanovska
Prof. dr Oliver Bačanović
Prof. dr Nataša Peovska
Fakultet bezbednosti, Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski“
Severna Makedonija

Predmet ovog rada je povezanost između traumatskih iskustava u detinjstvu kod dece smeštene u malim grupnim domovima i problemima u ponašanju sa teškoćama u procesu resocijalizacije ove dece. Cilj rada je da se sagleda način na koji su prethodna traumatska iskustava (zanemarivanje, izloženost nasilju, porodična disfunkcionalnost, gubitak roditelja, nedovoljna roditeljska kontrola i dugotrajni institucionalni smeštaj) povezana sa problemima u ponašanju i kako njihova međusobna povezanost može da oteža proces resocijalizacije u

malim grupnim domovima. Posebna pažnja je posvećena teškoćama u emocionalnoj regulaciji, kontroli impulsa, pažnje i koncentaracije, međuljudskim odnosima, agresivnosti i problemima vezanim za rizična ponašanja. Rad se temelji na podacima sprovedene analize procesa resocijalizacije i (re)integracije dece smeštene u Javnoj ustanovi za zbrinjavanje dece sa vaspitno-socijalnim problemima i sa poremećajima ponašanja u Severnoj Makedoniji. Analiza je sprovedena u periodu od aprila 2023. do januara 2024. godine, od strane projektnog tima Fakulteta bezbednosti u Skoplju. Primenjen je kombinovani metodološki pristup, koji obuhvata analizu dokumentacije, pravnih i strateških akata, podatke iz dosijea 23 (dvadeset i troje) dece, polustruktuirani intervju sa 9 (devetoro) dece smeštene u malim grupnim domovima i intervju sa relevantnim pretstavnicima u sistemu socijalne zaštite dece i maloletničke pravde. Nalazi pokazuju da su kod oko 65% dece evidentirana iskustva trauma u detinjstvu, najčešće „razvojnih trauma“. Među njima se izdvajaju zanemarivanje, izloženost nasilju, porodična disfunkcionalnost, gubitak roditelja i drugi oblici razvojnih trauma. Kod 30% dece registrovana je smrt člana porodice, a 43, 5% dece su prethodno bila smeštena u institucijama za decu bez roditeljskog staranja. Kod dece su prisutne različite forme problematičnog ponašanja u malim grupnim domovima, uključujući otpor prema autoritetu, nepoštovanje pravila i normi, niska samokontrola, agresivnost i rizično ponašanje, upotreba psihoaktivnih supstanci, bekstva i prekid obrazovanja. Ovakva povezanost traumatskih iskustava sa problemima ponašanja kod dece u velikoj meri otežavaju sve procese povezane sa socijalizacijom, pre svega zbog poteškoća u regulisanju emocija i ponašaja, u izvršavanju određenih aktivnosti, u prihvatanju autoriteta i pravila, u uspostavljanju stabilnih odnosa u školi i u porodici. U tom konktekstu, preporučuju se uspešni oblici psihoterapije i tretmana dece smeštenih u malim grupnim domovima.

Ključne reči: traumatska iskustva, problemi u ponašanju, deca, socijalizacija

Childhood traumatic experiences and behavioural problems among children in small group homes: challenges of resocialization

Prof. dr. Dragana Batić
Prof. dr Vesna Stefanovska
Prof. dr Oliver Bačanović
Prof. dr Nataša Peovska
Faculty of Security-Skopje, University „St. Kliment Ohridski"- Bitola
North Macedonia

The subject of this paper is the connection of childhood traumatic experiences and problems in the attitude of children placed in small group homes, especially in the resocialization process. The aim of the paper is to examine how previous traumatic experiences (neglect, exposure to violence, family dysfunction, parental loss, insufficient parental supervision, and prolonged institutional placement) are associated with behavioural problems and how the interplay between these experiences and behavioural problems may complicate the process of resocialization in small group homes. Particular attention is paid to difficulties in emotional regulation, impulse control, attention and concentration, interpersonal relationships, aggression, and problems associated with risk-taking behaviours. The paper is based on data obtained through an analysis of the resocialisation and (re)integration processes of children placed in the Public Institution for institutional care of Children with Social Problems and deviant behaviour in North Macedonia. The analysis was conducted between April 2023 and January 2024 by a research team from the Faculty of Security – Skopje. A mixed-methods approach was employed, comprising analysis of documentation and relevant legal and strategic documents, examination of 23 case files, semi-structured interviews with nine children placed in small group homes, and interviews with main stakeholders within juvenile justice and welfare system. The findings indicate that approximately 65% of the children had documented childhood traumatic experiences, most commonly referred to developmental trauma. These experiences included neglect, exposure to violence, family dysfunction, parental loss, and other forms of developmental trauma. 30 % of children had experience with death of a family member, while 43.5% of them were under institutional care. Various forms of behavioural problems were identified

among children living in small group homes, including resistance to authority, non-compliance with rules and norms, low self-control, aggression, risk-taking behaviours, psychoactive substance use, running away, and school dropout. The association between traumatic experiences and behavioural problems considerably negatively affect resocialization process, primarily due to difficulties in regulating emotions and behaviour, completing certain activities, accepting authority and rules, and establishing stable relationships at school and within the family. In this regard, in the paper are recommended successful practices of psychotherapy and therapeutic interventions tailored to the needs of children placed in small group homes.

Keywords: traumatic experiences, behavioural problems, children, socialization

Prepoznavanje rizika od ponavljanja i težih oblika nasilja u kontekstu višestruke marginalizacije žena

Tanja Ignjatović
Autonomni ženski centar
Srbija

Predmet rada je procena rizika od ponavljanja, eskalacije i težih oblika nasilja u partnerskom odnosu i u porodičnom kontekstu kod starijih žena, žena sa invaliditetom, žena koje žive u seoskim sredinama, Romkinja i žena sa migracionim iskustvom. Polazi se od stanovišta da pripadnost određenoj društvenoj grupi ili lično svojstvo žene sami po sebi nisu faktori rizika, već da specifične životne, porodične, socijalne i institucionalne okolnosti mogu menjati načine ispoljavanja nasilja, povećati izloženost učiniocu i ograničiti mogućnosti zaštite. Cilj rada je da ukaže na potrebu da se standardna procena rizika za žene sa iskustvom nasilja dopuni prepoznavanjem specifičnih mehanizama nasilja i kontrole, faktora ranjivosti i prepreka stvarnom korišćenju mera zaštite, bez stereotipizacije i pripisivanja rizika identitetu, svojstvima žrtve ili „kulturnim“ specifičnostima zajednice. U izlaganju će biti razmotrene tri međusobno povezane oblasti procene: (1) specifični oblici i mehanizmi nasilja i prinudne kontrole, uključujući zloupotrebu zavisnosti od nege i pomoći, invaliditeta, ekonomskih i imovinskih resursa, geografske

izolovanosti, porodičnih i migracionih odnosa i boravišnog statusa; (2) okolnosti koje mogu povećati posledice nasilja ili otežati udaljavanje od učinioca, kao što su funkcionalna zavisnost, nedostatak alternativne podrške, ekonomska i stambena nesigurnost, izolovanost i uključenost više učinilaca; i (3) stvarna dostupnost i izvodljivost zaštite, uključujući fizičke, komunikacione, socijalne i institucionalne prepreke. Posebna pažnja biće posvećena razlikovanju prediktora ponavljanja i teškog nasilja od faktora ranjivosti i konteksta, kao i značaju ovog razgraničenja za individualizovano planiranje bezbednosti i zaštite.

Ključne reči: procena rizika, višestruka marginalizacija, partnerski odnos, porodični kontekst.

Recognising the risk of repeated and more severe violence in the context of multiple marginalization of women

Tanja Ignjatović
Autonomous Women's Center
Serbia

The subject of this presentation is the assessment of the risk of repeated, escalating and more severe forms of intimate partner and domestic violence against older women, women with disabilities, women living in rural areas, Roma women, and women with migration experience. The paper starts from the premise that belonging to a particular social group or a woman's personal characteristic is not, in itself, a risk factor. Rather, specific family, social, living and institutional circumstances may shape the manifestations of violence, increase exposure to the perpetrator and restrict access to protection. The aim of the paper is to highlight the need to complement standard risk assessment for women who have experienced violence with the identification of specific mechanisms of violence and control, vulnerability factors, and barriers to the effective use of protection measures, without stereotyping or attributing risk to the victim's identity, characteristics or "cultural" specificities of the community. The presentation will address three interrelated areas of assessment: (1) specific forms and mechanisms of violence and coercive control, including the abuse of dependency on care and assistance, disability, economic and property resources, geographical isolation, family and migration-related relationships, and residence status; (2) circumstances that

may increase the consequences of violence or make it more difficult to leave the perpetrator, including functional dependency, lack of alternative support, economic and housing insecurity, isolation, and the involvement of multiple perpetrators; and (3) the actual accessibility and feasibility of protection, including physical, communication, social and institutional barriers. Particular attention will be given to distinguishing predictors of repeated and severe violence from vulnerability and contextual factors, and to the importance of this distinction for individualised safety and protection planning.

Keywords: *r*isk assessment, multiple marginalization, partnership relationship, family context

Zašto smo potrebni jedni drugima: Od korporativne filantropije do održive podrške žrtvama

Jasmina Nikolić
Viktimološko društvo Srbije
Marija Savić
Intesa fondacija
Srbija

Izlazak iz nasilnog odnosa predstavlja složen proces koji, pored neposredne zaštite, zahteva kontinuiranu psihosocijalnu podršku, ekonomsku stabilnost i dostupnost formalnih i neformalnih mreža podrške. Nedostatak ovih resursa može otežati uspostavljanje samostalnog života i povećati rizik od povratka u nasilno okruženje. Zbog toga je za unapređivanje položaja žena koje su preživele rodno zasnovano nasilje važno razvijati održive modele podrške koji prevazilaze jednokratnu pomoć i odgovaraju na njihove dugoročne potrebe. Cilj izlaganja je da predstavi mogućnosti povezivanja korporativne filantropije i delovanja organizacija civilnog društva u razvoju održive podrške ženama koje su preživele rodno zasnovano nasilje. U tom kontekstu biće predstavljen projekat *Od žrtve do pobednice: Zašto smo potrebni jedni drugima*, podržan od strane Intesa fondacije, koji se zasniva na pristupu usmerenom na potrebe, kapacitete i životne okolnosti svake žene. Projektni pristup polazi od shvatanja žena kao aktivnih učesnica u procesu oporavka i donošenja odluka koje se tiču njihovog života. Podrška je usmerena na osnaživanje na individualnom nivou,

uključujući jačanje samopouzdanja, unapređivanje pravne i finansijske pismenosti i razvoj profesionalnih veština, kao i na obnavljanje socijalnog kapitala kroz jačanje neformalnih mreža podrške i povezivanje sa dostupnim resursima u zajednici. U izlaganju će biti razmotrena uloga korporativne filantropije u podržavanju ovakvih procesa, sa posebnim osvrtom na mogućnosti saradnje poslovnog sektora i organizacija civilnog društva. Pažnja će biti posvećena potencijalu ovih partnerstava da doprinesu kontinuitetu podrške, većoj socijalnoj uključenosti i stvaranju uslova za ekonomsku i socijalnu samostalnost žena koje su preživele nasilje. Izlaganje će ukazati na značaj prelaska sa modela povremene finansijske pomoći na partnerski pristup koji prepoznaje međuzavisnost pojedinaca, organizacija i zajednice. Održiva podrška žrtvama zahteva udruživanje resursa, znanja i odgovornosti različitih aktera, uz poštovanje autonomije žena i njihovog prava da samostalno donose odluke o svom životu.

Ključne reči: rodno zasnovano nasilje, podrška žrtvama, osnaživanje, korporativna filantropija, partnerstvo, socijalni kapital, održivost

Why we need each other: From corporate philanthropy to sustainable support for victims

Jasmina Nikolić
Victimology Society of Serbia
Marija Savić
Intesa Foundation
Serbia

Leaving an abusive relationship is a complex process that requires, in addition to immediate protection, continuous psychosocial support, economic stability, and access to both formal and informal support networks. A lack of these resources can make it difficult for women to establish an independent life and may increase the risk of returning to an abusive environment. Therefore, improving the situation of women who have experienced gender-based violence requires the development of sustainable support models that go beyond one-time assistance and respond to their long-term needs. The aim of this presentation is to explore the possibilities of linking corporate philanthropy and the work of civil society organizations in developing

sustainable support for women who have experienced gender-based violence. In this context, the presentation will introduce the project *From Victim to Winner: Why We Need Each Other*, supported by the Intesa Foundation. The project is based on a needs- and strengths-based approach that takes into account the individual needs, capacities, and life circumstances of each woman. The project approach views women as active participants in their recovery and in making decisions concerning their own lives. Support is directed towards empowerment at the individual level, including strengthening self-confidence, improving legal and financial literacy, and developing professional skills, as well as rebuilding social capital by strengthening informal support networks and connecting women with available community resources. The presentation will examine the role of corporate philanthropy in supporting these processes, with particular attention to opportunities for cooperation between the business sector and civil society organizations. It will focus on the potential of such partnerships to contribute to continuity of support, greater social inclusion, and the creation of conditions for the economic and social independence of women who have experienced violence. The presentation will highlight the importance of moving from a model of occasional financial assistance towards a partnership-based approach that recognizes the interdependence of individuals, organizations, and communities. Sustainable support for victims requires the pooling of resources, knowledge, and responsibilities among different stakeholders, while respecting women's autonomy and their right to make independent decisions about their lives.

Keywords: gender-based violence, victim support, empowerment, corporate philanthropy, partnership, social capital, sustainability.

SESIJA 5:

SESSION 5:

Izazovi izvršenja mera bezbednosti medicinskog karaktera i zaštita prava forenzičkih pacijenata

Dr Nataša Tanjević
Naroda banka Srbije
Srbija

Ratifikovanjem međunarodnih konvencija Republika Srbija je prihvatila postavljene zahteve o specifičnom pravnom položaju osoba sa mentalnim smetnjama, posebno kada se nađu u situaciji lišenja slobode. U radu je ukazano na ključne probleme u vezi sa izvršenjem mera bezbednosti medicinskog karaktera, čiji je broj u značajnom porastu u poslednjoj deceniji, kao i na bitne razlike u položaju lica koja se nalaze na izvršenju ovih mera, u zavisnosti od toga da li se one sprovode u Specijalnoj zatvorskoj bolnici ili u specijalnim bolnicama za psihijatrijske bolesti koje su pod nadležnošću Ministarstva zdravlja. Posebna pažnja posvećena je meri bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi koja se pretežno izvršava u Specijalnoj zatvorskoj bolnici. U vezi sa ovom merom ukazano je na određene probleme, posebno u pogledu trajanja, postpenalnog prihvata i činjenice da obustava mere u praksi često ne nastupa nakon što prestane potreba za lečenjem i čuvanjem učinioca, već zavisi od nemedicinskih razloga – pre svega od toga da li je licu obezbeđen adekvatan socijalni prihvat. Imajući u vidu da porastu broja izrečenih mera bezbednosti medicinskog karaktera pogoduju i nedostaci na normativnom nivou, u radu su analizirane ove praznine i pojedina neusklađena rešenja i s tim u vezi dati predlozi za unapređenje normativnog okvira. Izmene i dopune postojećih propisa su neophodne kako bi se položaj ovih lica definisao u skladu sa važećim standardima i kako bi se, između ostalog, u praksi onemogućilo da forenzički pacijenti, za koje je utvrđeno da je prestala potreba za lečenjem i čuvanjem, bez svoje krivice budu lišeni prava koja im Ustav garantuje. Normativna poboljšanja bi, uz poštovanje načela srazmernosti i humanosti, doprinela unapređenju položaja ove posebno osetljive, marginalizovane grupe građana,

rasterećenju kapaciteta Specijalne zatvorske bolnice, te efikasnijem i ekonomičnijem izvršenju mera bezbednosti medicinskog karaktera.

Ključne reči: forenzički pacijenti, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, Specijalna zatvorska bolnica, ljudska prava, normativni okvir

Challenges in the execution of security measures of a medical nature and the protection of the rights of forensic patients

Dr Nataša Tanjević
National Bank of Serbia
Serbia

By ratifying international conventions, the Republic of Serbia has accepted the established requirements regarding the specific legal status of persons with mental disabilities, particularly when they are deprived of their liberty. This paper highlights the key challenges related to the execution of security measures of a medical nature, the number of which has significantly increased over the past decade. It also addresses the substantial differences in the position of individuals subject to these measures, depending on whether they are implemented in the Special Prison Hospital or in specialized psychiatric hospitals under the jurisdiction of the Ministry of Health. Special attention is dedicated to the security measure of compulsory psychiatric treatment and custody in a health facility, which is predominantly executed in the Special Prison Hospital. In connection with this measure, certain problems have been identified, particularly regarding its duration, post-penal care, and the fact that the termination of the measure in practice often does not occur when the need for the offender's treatment and custody ceases, but rather depends on non-medical reasons – primarily on whether the individual has been provided with adequate social placement upon release. Given that shortcomings at the regulatory level also contribute to the rising number of imposed security measures of a medical nature, the paper analyzes these legislative gaps and certain inconsistent solutions, offering concrete proposals for improving the regulatory framework. Amendments to existing regulations are necessary to define the status of these individuals in accordance with applicable standards and to prevent forensic patients, for whom the need for treatment and custody has been determined to have ceased, from being deprived of their

constitutionally guaranteed rights through no fault of their own. Regulatory improvements, respecting the principles of proportionality and humanity, would contribute to enhancing the position of this particularly vulnerable and marginalized group of citizens, relieving the capacity of the Special Prison Hospital, and ensuring a more efficient and cost-effective execution of security measures of a medical nature.

Keywords: forensic patients, security measure of compulsory psychiatric treatment and custody in a health facility, Special Prison Hospital, human rights, regulatory framework

Iskustvo primjene sredstava prisile u Hrvatskom zatvorskom sustavu: učestalost, posljedice i obilježja zatvorenika

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin
Martina Pleško
Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Hrvatska

Primena sredstava prisile u zatvorskim sustavima predstavlja legitimnu uporabu sredstava prisilnog (nasilnog) karaktera koji mogu rezultirati u šteti za zatvorenike prema kojima se primjenjuju. Ova tema nije plijenila značajniju pažnju znanstvenika – postojeće studije uglavnom se bave značajkama i prediktorima uporabe sredstava prisile među pravosudnom policijom, posebice u kontekstu organizacijske kulture u američkom korekcijskom sustavu, dok su studije među zatvorenicima skoro nepostojeće. U radu se prezentiraju rezultati istraživanje nasilnog ponašanja i viktimizacije zatvorenika u hrvatskom zatvorskom sustavu u dva vala: 2011. (N=379) i 2023. godine (N=334) u okviru kojeg su prikupljeni i podaci o iskustvu primjene sredstava prisile. Postavljena su dva istraživačka pitanja: 1. je li se tijekom dvanaestogodišnjeg perioda promijenila učestalost primjene sredstava prisile i posljedica primjena sredstava prisile te 2. postoje li razlike u određenim osobnim, kriminološkim i penološkim značajkama zatvorenika s obzirom na iskustvo primjene sredstava prisile. Rezultati svjedoče o relativno rijetkom iskustvu primjene sredstava prisile koje se kreće od 1% (mlazovi s vodom i podražavajuća kemijska sredstva) do 12,3% (zahvati privođenja). Raspon doživljenih posljedica od primjene sredstava prisile kreće se od 5,9% za ubodne rane do 62,9% za

modrice. Utvrđene su statistički značajne razlike u analiziranim vremenskim točkama u dvije vrste sredstava prisile koje pokazuju kako su u istraživanju 2023. godine zatvorenici češće izvještavali o doživljenoj primjeni raspršivača s dopuštenim neškodljivim tvarima te rjeđe o primjeni vatrenog oružja. Nisu utvrđene razlike u odnosu na doživljene posljedice. O iskustvu primjene sredstava prisile češće izvještavaju muškarci, mlađe dobi, nižeg obrazovanja, samci, s prethodnim osudama, većim brojem kaznenih djela te počinitelji kaznenih djela s elementima nasilja koji su najveći dio svog boravka u ustanovi proveli u zatvorenim uvjetima. Usprkos ograničenjima provedenog istraživanja, dobiveni rezultati naglašavaju potrebu za daljnjim istraživanjem iskustava primjene sredstava prisile u zatvorskom sustavu.

Ključne reči: sredstva prisile, hrvatski zatvorski sustav, iskustvo zatvorenika

Prisoners' experiences of the use of force in the Croatian prison system: frequency, consequences, and prisoner characteristics

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin
Martina Pleško
University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences Croatia

The use of force in prison systems constitutes a legitimate use of coercive (forceful) measures that may cause harm to prisoners. This topic has received limited scholarly attention. Existing studies have primarily examined the characteristics and predictors of force use among correctional officers, particularly in relation to organizational culture in the U.S. correctional system, whereas studies involving prisoners remain scarce. This paper presents findings from a two-wave study of violent behavior and victimization among prisoners in the Croatian prison system, conducted in 2011 (N = 379) and 2023 (N = 334). The study also collected data on prisoners' experiences of the use of force. Two research questions were addressed: (1) whether the frequency and consequences of force use changed over the 12-year period, and (2) whether prisoners differed in selected personal, criminological, and penological characteristics according to their experience of correctional officer's use of force. Self-reported experiences of force use were relatively

infrequent, ranging from 1% for water jets and irritant chemical agents to 12.3% for come-along holds. Reported consequences ranged from puncture wounds (5.9%) to bruises (62.9%). Statistically significant differences were found between the two time points for two types of force. In 2023, prisoners more frequently reported the use of chemical sprays (authorized non-hazardous substances) and less frequently reported the use of firearms. No differences were found in reported consequences. Experiences of force use were more frequently reported by men, younger prisoners, those with lower educational attainment, single prisoners, prisoners with previous convictions and a greater number of offences, perpetrators of violent offences, and prisoners who spent most of their time in the institution under closed-regime conditions. Despite the study's limitations, the findings underscore the need for further research on prisoners' experiences of the use of force in prison systems.

***Keywords*:** use of force, Croatian prison system, prisoners' experiences

Probacijski sustav temeljen na znanjima o traumi: pregled praksi nadzora, provedbe i ishoda

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin
Marin Šupe
Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Hrvatska

Nepovoljna iskustva u djetinjstvu, uključujući zlostavljanje, zapuštanje i disfunkcionalnost kućanstva, mogu tijekom osjetljivih razvojnih razdoblja izazvati ponavljajuće ili intenzivne stresne reakcije. Toksični stres može utjecati na arhitekturu mozga i razvoj neuralnih sustava uključenih u učenje, pamćenje, emocionalnu regulaciju, kognitivno funkcioniranje i socijalno funkcioniranje (Shonkoff, 2016). Moguće posljedice nepovoljnih iskustava u djetinjstvu obuhvaćaju poteškoće mentalnog zdravlja, zlouporabu psihoaktivnih tvari, narušeno kognitivno i emocionalno funkcioniranje, probleme u ponašanju, tjelesne bolesti i poteškoće u socijalnih odnosima. Nepovoljna iskustva u djetinjstvu i povijest traume učestali su među osobama u doticaju s kaznenopravnim sustavom i osobama lišenima slobode, iako ih ne

treba razumjeti kao jednostavan ili deterministički uzrok počinjenja kaznenih djela (Coelho i sur., 2025). Ova su iskustva osobito važna u korekcijskom sustavu, u kojem prakse nadzora i institucionalne prakse mogu podržavati oporavak, ali i pridonositi retraumatizaciji. Pristup utemeljen na znanjima o traumi predstavlja komplementaran pomak od isključivo na rizik i kažnjavanje usmjerenog modela korekcijske prakse prema modelu koji prepoznaje i traumu, snage pojedinca, individualnu responsivnost, sigurnost, povjerenje, suradnju, osnaživanje i rizik od retraumatizacije (Levenson i Willis, 2019). Iako interes za primjenu pristupa utemeljenog na znanjima o traumi u korekcijskom sustavu raste, istraživanja su i dalje ponajprije usmjerena na zatvorsko okruženje, dok su probacijski sustavi i sustavi uvjetnog otpusta relativno nedovoljno istraženi (McAnallen i McGinnis, 2021). Ovaj rad bavi se pristupom i skrbi utemeljenima na znanjima o traumi u probacijskim sustavima za odrasle osobe. Cilj rada je mapirati kako se načela takvog pristupa definiraju, provode i evaluiraju, s posebnim naglaskom na prakse probacijskog nadzora, organizacijske uvjete, iskustva stručnjaka, ishode za osobe pod probacijskim nadzorom i rizike od retraumatizacije. U svrhu ostvarenja cilja, pretražit će se baze: Web of Science, PubMed, PsychINFO i Scopus, uz dopunsku pretragu u tražilici Google Scholar i pretragu citata. Analiza sive literature bit će fokusirana na ciljano pretraživanje mrežnih stranica relevantnih institucija (organizacija) u SAD-u i Europi.

Ključne riječi: nepovoljna iskustva u djetinjstvu, trauma, pristup utemeljen na znanjima o traumi, probacijski sustavi

Trauma-informed probation system: a scoping review of supervision practices, implementation, and outcomes

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin
Marin Šupe
University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences
Croatia

Adverse childhood experiences (ACEs), including abuse, neglect and household dysfunction, can generate repeated or severe stress responses during sensitive developmental periods. Toxic stress may affect brain architecture and

the development of neural systems involved in learning, memory, emotional regulation, cognition, and social functioning (Shonkoff, 2016). The possible consequences of ACEs are broad and may include mental-health difficulties, substance abuse, impaired cognitive and emotional functioning, behavioral problems, physical illness, and difficulties in social relationships. ACEs and trauma histories occur frequently among justice-involved and incarcerated populations, although they should not be understood as a simple or deterministic cause of offending (Coelho et al., 2025). These experiences are particularly important in corrections, where supervision and institutional practices may either support recovery or contribute to retraumatization. The trauma-informed approach represents a complementary shift from an exclusively risk- and punishment-centered model of correctional practice toward one that also recognizes trauma, strengths, individual responsivity, safety, trust, collaboration, empowerment, and the risk of retraumatization (Levenson & Willis, 2019). Although interest in trauma-informed corrections is gaining momentum, research remains concetrated primarly in prison settings, while probation and parole systems are comparatively underexamined (McAnallen & McGinnis, 2021). This paper examines the trauma-informed approach and trauma-informed care in adult probation systems. Its aim is to map how trauma-informed principles are defined, implemented, and evaluated, with particular attention to supervision practices, organizational conditions, staff experiences, supervisee outcomes, and risks of retraumatization. To achieve the aim, the following databases will be searched: Web of Science, PubMed, PsycINFO and Scopus, supplemented by a search in Google Scholar and a citation search. The analysis of grey literature will focus on targeted searches of the websites of relevant institutions in the USA and Europe.

Keywords: adverse childhood experiences, trauma, trauma-informed approach, probation systems

Sekundarna viktimizacija ratnih vojnih invalida u Republici Srbiji

Doc. dr Anatolij Milovanović
Fakultet za humani razvoj, Univerzitet Edukons
Srbija

Rat sa svojim pojavnim oblicima zbog posledica za društvo predstavlja najdestruktivniji oblik ugrožavanja bezbednosti. Osnovni problem analiziran u ovom istraživačkom radu jeste sekundarna viktimizacija koju doživljavaju ratni vojni invalidi kao društvena kategorija. Pored toga, izostanak reakcije naučne zajednice na temu ugroženosti ove populacije nakon ratnih dešavanja zahtevao je posebnu analizu. Takođe, prezentovane činjenice impliciraju na subverzivnu operaciju protiv boračke populacije. Na ovaj način formulisan problem istraživanja je odredio veoma aktuelan predmet istraživanja, zbog trenutnog statusa ratnih vojnih invalida u društvu. Predmet istraživanja vremenski se odnosi na ratna dešavanja neposredno nakon raspada SFRJ. Prostorno obuhvata teritoriju Srbije i Republike Srpske, a disciplinarno pripada naučnim oblastima bezbednosti, prava, psihologije i sociologije. Naučni cilj je podizanje svesti među naučnim subjektima u obrazovnom sistemu, o potrebi istraživanja i analize problema formulisanih u ovom radu. Istraživačko pitanje postavljeno u radu se odnosi na aktivnosti države u cilju zaštite ratnih vojnih inavalida. Shodno navedenom, naučno je pretpostavljeno, da ako državne institucije ne ispunjavaju načelo zaštitne funkcije prema posebnim društvenim kategorijama, onda se nad tom kategorijom sprovodi sekundarna viktimizacija. Metode primenjene u istraživanju su: osnovne metode saznanja i mišljenja, opštenaučne metode, sa težištem na studiju slučaja u kojoj je analiziran konkretan primer problema zdravstvene zaštite invalida rata. Naučni doprinos ovog rada je ukazivanje na potrebu adekvatene reakcije državnih sistema kao i usvajanje mera i postupaka sa ciljem rešavanja problema ratnih vojnih invalida. U pristupljenoj literaturi su pronađeni i analizirani relevantni podaci, činjenice, empirijska istraživanja i pojmovi u vezi problema i predmeta istraživanja.

Ključne reči: Rat, invaliditet, sekundarna viktimizacija, subverzija, zdravstvena zaštita.

Sekundary victimization of disabled war veterans in the Republic of Serbia

Doc. dr Anatolij Milovanović
Faculty of Human Development, Educons University
Serbia

Due to its societal consequences, war in its various manifestations represents the most destructive threat to security. The primary issue analyzed in this research paper is the secondary victimization experienced by disabled war veterans as a social category. Furthermore, the lack of response from the scientific community regarding the vulnerability of this population in the aftermath of the war necessitated a dedicated analysis. The facts presented also suggest the existence of a subversive operation targeting the veteran population. The problem, formulated in this manner, defines a highly relevant subject of study, given the current status of disabled war veterans in society. The scope of the research covers the period immediately following the breakup of the SFRY and the territories of Serbia and Republika Srpska; it draws upon the disciplines of security studies, law, psychology, and sociology. The scientific objective is to raise awareness among the academic community within the educational system regarding the need to research and analyze the issues outlined in this paper. The research question posed focuses on state activities aimed at protecting disabled war veterans. Based on the foregoing, the scientific hypothesis posits that if state institutions fail to fulfill their protective function regarding specific social categories, those categories are subjected to secondary victimization. The research employed fundamental methods of inquiry and reasoning, as well as general scientific methods, with a particular focus on a case study analyzing the specific issue of healthcare provision for war-disabled veterans. The scientific contribution of this paper lies in highlighting the need for an adequate response from state systems, as well as the adoption of measures and procedures aimed at resolving the problems faced by war-disabled veterans. Relevant data, facts, empirical research findings, and concepts pertaining to the research problem and subject matter were identified and analyzed within the consulted literature.

Keywords: war, disability, secondary victimization, subversion, healthcare.

SESIJA 6:

SESSION 6:

Selektivna vidljivost viktimizacije medijskih aktera: između društvenog prepoznavanja i institucionalne zaštite

Dr Zvezdan Radojković
Fakultet za poslovne studije i pravo, Univerzitet „Union – Nikola Tesla“
Srbija

Savremeni društveni i tehnološki kontekst proizvodi nove obrasce viktimizacije novinara i drugih medijskih aktera, ali istovremeno utiče i na različit stepen društvenog, normativnog, statističkog i institucionalnog prepoznavanja njihove ugroženosti. Predmet rada je selektivna vidljivost viktimizacije medijskih aktera, posmatrana kroz odnos između stvarne viktimizacije, njenog prijavljivanja i evidentiranja, pravnog prepoznavanja i aktiviranja mehanizama institucionalne zaštite. Cilj rada je da se identifikuju činioci koji utiču na to da pojedini oblici viktimizacije medijskih aktera postanu društveno i institucionalno prepoznati, dok drugi ostaju nedovoljno vidljivi ili izvan formalnog sistema zaštite. Posebna pažnja posvećuje se paradoksu prema kome medijski akteri, iako izrazito prisutni u javnom prostoru, mogu ostati nedovoljno vidljivi kao žrtve. U radu će biti analizirani različiti nivoi vidljivosti viktimizacije – društveni, statistički, normativni i institucionalni – kao i njihov međusobni odnos. Osnovne teme obuhvatiće fizičke i verbalne napade, pretnje i zastrašivanje, različite oblike pritisaka, digitalnu viktimizaciju, ekonomske pritiske i rodno specifične oblike ugrožavanja. Posebno će biti razmotreni problem tamne brojke, različiti kriterijumi evidentiranja viktimizacije i granice formalne institucionalne reakcije. Rad se zasniva na viktimološkom, normativno-pravnom i dokumentaciono-analitičkom pristupu. Polazi se od stanovišta da društvena i institucionalna vidljivost žrtve ne zavisi isključivo od intenziteta pretrpljene štete, već i od mogućnosti da viktimizacija bude prepoznata, evidentirana, pravno kvalifikovana i uključena u sistem zaštite.

Ključne reči: medijski akteri, viktimizacija, selektivna vidljivost, institucionalna zaštita, društveno prepoznavanje

Selective visibility of the victimization of media actors: between social recognition and institutional protection

Dr Zvezdan Radojković
Faculty of Business Studies and Law University "Union – Nikola Tesla"
Serbia

The contemporary social and technological context generates new patterns of victimization of journalists and other media actors, while simultaneously affecting the extent to which such victimization is socially, normatively, statistically and institutionally recognized. The subject of the paper is the selective visibility of the victimization of media actors, examined through the relationship between actual victimization, its reporting and recording, legal recognition, and the activation of institutional protection mechanisms. The aim of the paper is to identify the factors influencing whether particular forms of victimization of media actors become socially and institutionally recognized, while others remain insufficiently visible or outside the formal protection system. Particular attention is paid to the paradox whereby media actors, despite being highly visible in the public sphere, may remain insufficiently visible as victims. The paper will analyse different levels of victimization visibility – social, statistical, normative and institutional – and their mutual relationship. The main topics include physical and verbal attacks, threats and intimidation, various forms of pressure, digital victimization, economic pressure and gender-specific forms of victimization. Special consideration will be given to the dark figure of victimization, differing criteria for recording victimization and the limits of formal institutional responses. The paper applies a victimological, normative-legal and documentary-analytical approach. It proceeds from the assumption that the social and institutional visibility of a victim does not depend solely on the severity of the harm suffered, but also on whether the victimization is recognized, recorded, legally qualified and incorporated into institutional protection mechanisms.

Keywords: media actors, victimization, selective visibility, institutional protection, social recognition

Nevidljive žrtve digitalnog doba: izazovi pravne i institucionalne zaštite u eri veštačke inteligencije

Prof. dr Milanko Aladžić
Slobomir P Univerzitet
Sajra Ramić
Evropski univerzitet Brčko distrikt
Bosna i Hercegovina

Ubrzani razvoj digitalnih tehnologija i veštačke inteligencije doveo je do pojave novih oblika viktimizacije koji često ostaju nedovoljno prepoznati u okviru tradicionalnih mehanizama zaštite žrtava. Predmet ovog rada predstavljaju savremeni oblici viktimizacije u digitalnom okruženju, sa osvrtom na zloupotrebu veštačke inteligencije, društvenih mreža i drugih digitalnih alata u svrhu narušavanja privatnosti, uznemiravanja, ucena, pretnji, neovlašćenog kreiranja i distribucije sadržaja, kao i drugih oblika ugrožavanja prava pojedinca. Posebna pažnja posvećena je položaju žrtava čija viktimizacija može ostati „nevidljiva“ usled anonimnosti digitalnog prostora, otežanog identifikovanja učinilaca, nedovoljne informisanosti o raspoloživim mehanizmima zaštite i brzog širenja sadržaja. Cilj rada jeste da identifikuje ključne izazove pravne i institucionalne zaštite žrtava digitalne viktimizacije i ukaže na potrebu prilagođavanja postojećih mehanizama zaštite savremenim tehnološkim promenama. Radom će biti razmotreni karakteristični oblici digitalne viktimizacije, značaj blagovremenog prepoznavanja i očuvanja digitalnih dokaza, teškoće u identifikaciji i procesuiranju učinilaca, te mogućnosti krivičnopravne i institucionalne zaštite. Posebna pažnja posvećena je riziku od sekundarne viktimizacije, položaju žrtve u institucionalnim postupcima i značaju saradnje policije, pravosudnih organa, obrazovnih ustanova, kao i drugih nadležnih institucija. Polazi se od stanovišta da efikasna zaštita zahteva koordinisan pristup usmeren ka žrtvi koji, pored pravne reakcije, obuhvata prevenciju, edukaciju i kontinuirano prilagođavanje novim tehnološkim izazovima.

Ključne reči: digitalna viktimizacija, žrtve, veštačka inteligencija, pravna zaštita, sekundarna viktimizacija

Invisible victims of the digital age: challenges of legal and institutional protection in the era of artificial intelligence

Prof. dr Milanko Aladžić
Slobomir P University
Sajra Ramić
European University Brčko District
Bosnia and Herzegovina

The rapid development of digital technologies and artificial intelligence has led to the emergence of new forms of victimisation that often remain insufficiently recognised within traditional victim-protection mechanisms. This paper examines contemporary forms of victimisation in the digital environment, with particular emphasis on the misuse of artificial intelligence, social media and other digital tools for violations of privacy, harassment, blackmail, threats, the unauthorised creation and distribution of content, and other infringements of individual rights. Particular attention is devoted to victims whose victimisation may remain "invisible" due to the anonymity of the digital environment, difficulties in identifying perpetrators, limited awareness of available protection mechanisms and the rapid dissemination of content. The aim of the paper is to identify the key challenges in the legal and institutional protection of victims of digital victimisation and to highlight the need to adapt existing protection mechanisms to contemporary technological changes. The paper considers characteristic forms of digital victimisation, the importance of timely recognition and preservation of digital evidence, difficulties in identifying and prosecuting perpetrators, and available criminal law and institutional protection mechanisms. Particular attention is given to the risk of secondary victimisation, the position of victims in institutional proceedings, and the importance of cooperation among the police, judicial authorities, educational institutions and other competent bodies. The paper proceeds from the premise that effective protection requires a coordinated, victim-centred approach which, in addition to legal responses, encompasses prevention, education and continuous adaptation to emerging technological challenges.

Keywords: digital victimisation, victims, artificial intelligence, legal protection, secondary victimisation.

Savremene tehnologije i viktimizacija – potreba uvođenja novih krivičnih dela u funkciji individualne i globalne zaštite žrtve

Jasmina Krštenić
Osnovno javno tužilaštvo Lazarevac
Srbija

Razvoj savremenih informacionih i komunikacionih tehnologija, društvenih mreža, digitalnih platformi i sistema generativne veštačke inteligencije doveo je do suštinske transformacije kriminaliteta i procesa viktimizacije. Digitalno okruženje više nije samo sredstvo komunikacije, već prostor u kojem se realizuju različiti oblici protivpravnog ponašanja, uključujući digitalno proganjanje, sajber-uznemiravanje, doksing, seksualnu iznudu, neovlašćeno širenje intimnog materijala, zloupotrebu digitalnog identiteta i kreiranje sintetičkog, odnosno deepfake sadržaja. Posebna karakteristika ovog oblika kriminaliteta jeste mogućnost da jedna radnja proizvede dugotrajnu i prekograničnu posledicu. Žrtva može biti fizički udaljena od učinioca, dok sadržaj koji je predmet protivpravnog postupanja može postati dostupan velikom broju lica u različitim državama. Time tradicionalni koncept viktimizacije, zasnovan na neposrednom odnosu učinioca i žrtve, postaje nedovoljan. U radu se razvija koncept vidljive i nevidljive žrtve. Vidljiva žrtva je ona čija je viktimizacija prepoznata od strane porodice, institucija i sistema krivičnog pravosuđa, dok je nevidljiva žrtva lice koje trpi posledice, ali ostaje van institucionalnog sistema zaštite. Rad takođe razmatra koncept sintetičke viktimizacije, koji označava situaciju u kojoj se upotrebom veštačke inteligencije stvara realističan, ali neistinit sadržaj kojim se žrtvi pripisuje radnja ili ponašanje koje se u stvarnosti nije dogodilo. Analiziraju se Krivični zakonik Republike Srbije, praksa Vrhovnog suda Republike Srbije, Istanbulska konvencija, Opšta preporuka GREVIO broj 1, Direktiva (EU) 2024/1385 i Preporuka Saveta Evrope CM/Rec(2026)2. Posebna pažnja posvećena je tematskom izveštaju GREVIO o Srbiji iz 2025. godine, koji ukazuje na ozbiljne praznine u zaštiti od digitalnog nasilja, uključujući slučaj Telegram grupe „Nišlijke“. U zaključku se predlaže unapređenje krivičnopravnog okvira Republike Srbije kroz dopunu postojećih inkriminacija i, tamo gde je neophodno, uvođenje novih krivičnih dela, uz razvoj žrtvocentričnog i prekograničnog modela zaštite, sve u skladu sa

evropskim i svetskim standardima uz praćenje negativnog uticaja na uspešnost reakcije i prevencije.

Ključne reči: viktimizacija, nevidljiva žrtva, digitalno nasilje, tehnološki posredovano nasilje, veštačka inteligencija

Contemporary technologies and victimization – the need to introduce new criminal offences for the purpose of individual and global victim protection

Jasmina Krštenić
Basic Public Prosecutor's Office in Lazarevac
Serbia

The development of contemporary information and communication technologies, social networks, digital platforms, and generative artificial intelligence systems has led to a fundamental transformation of crime and the processes of victimization. The digital environment is no longer merely a means of communication, but rather a space in which various forms of unlawful conduct are perpetrated, including cyberstalking, cyber-harassment, doxxing, sexual extortion, the unauthorized dissemination of intimate material, digital identity abuse, and the creation of synthetic, i.e. deepfake, content. A particular characteristic of this form of criminality is the capacity of a single act to produce long-term and cross-border consequences. A victim may be physically distant from the perpetrator, while the content subject to unlawful conduct may become accessible to a large number of individuals in different countries. Consequently, the traditional concept of victimization, based on a direct relationship between the perpetrator and the victim, has become insufficient. This paper develops the concept of the visible and invisible victim. A visible victim is a person whose victimization is recognized by the family, institutions, and the criminal justice system, whereas an invisible victim is a person who suffers the consequences of victimization but remains outside the institutional system of protection. The paper also discusses the concept of synthetic victimization, referring to a situation in which artificial intelligence is used to create realistic but false content that attributes to the victim an act or behavior that did not actually occur. The paper analyzes the Criminal Code of the Republic of Serbia, the case law of the Supreme Court of the Republic of

Serbia, the Istanbul Convention, GREVIO General Recommendation No. 1, Directive (EU) 2024/1385, and Council of Europe Recommendation CM/Rec(2026)2. Particular attention is devoted to the 2025 GREVIO thematic report on Serbia, which points to significant gaps in protection against digital violence, including the case of the Telegram group *"Nišlijke."* The paper concludes by proposing the advancement of the criminal-law framework of the Republic of Serbia through the amendment of existing criminal offences and, where necessary, the introduction of new criminal offences, accompanied by the development of a victim-centred and cross-border protection model, in accordance with European and international standards, while taking into account the adverse impact of such forms of criminality on the effectiveness of criminal justice responses and prevention mechanisms.

Keywords: victimization, invisible victim, digital violence, technology-facilitated violence, artificial intelligence

Phishing prevare kao oblik digitalne viktimizacije: faktori rizika i zaštita žrtava

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Dr Filip Mirić
Univerzitet u Nišu, Pravni fakultet
Srbija

Smishing predstavlja poseban oblik fišing prevare koji se sprovodi putem SMS poruka, a zasniva se na socijalnom inženjeringu i manipulaciji poverenjem, emocijama i procesima odlučivanja korisnika. Cilj rada je analiza smishinga iz viktimološke perspektive, sa posebnim osvrtom na faktore rizika, proces viktimizacije i mogućnosti zaštite žrtava. Rad je zasnovan na sistematskom pregledu domaće i međunarodne naučne literature. Pretraga obuhvata baze Scopus, Web of Science Core Collection, IEEE Xplore i ACM Digital Library, uz dopunsku pretragu domaće literature putem SCIndeksa, DOI Serbia i arhive časopisa Temida. U pregled se uključuju empirijske studije koje ispituju ponašanje korisnika, individualne, kognitivne i situacione faktore rizika viktimizacije, karakteristike prevarnih poruka i efekte preventivnih mera, dok

se isključuju istraživanja usmerena isključivo na tehničke metode automatskog otkrivanja smishinga. Nalazi se sistematizuju i kvalitativno analiziraju prema faktorima rizika viktimizacije, karakteristikama prevarne komunikacije, situacionom kontekstu i mehanizmima zaštite. Dosadašnji nalazi pokazuju da se faktori rizika viktimizacije smishingu ne mogu povezati sa jedinstvenim profilom žrtve, već sa međudelovanjem karakteristika korisnika, prevarne poruke i situacije u kojoj je primljena. Posebno se izdvajaju sadržaj i format poruke, prisustvo linkova, očekivanost komunikacije i poverenje prema instituciji čiji se identitet zloupotrebljava. Istraživanja ukazuju i na nesklad između subjektivne procene bezbednosnih kompetencija i stvarnog ponašanja korisnika, kao i da se preventivne mere poznate iz e-mail fišinga ne mogu jednostavno preneti na smishing. Zaključuje se da smishing viktimizaciju ne treba posmatrati prvenstveno kao „grešku žrtve“, već kao rezultat interakcije učinioca, potencijalne žrtve, prevarne poruke i situacionog konteksta. Efikasna prevencija zahteva kombinovanje edukacije i bezbednosne kulture sa tehničkim, organizacionim i institucionalnim merama zaštite.

***Ključne reči*:** smishing, digitalna viktimizacija, žrtva, faktori rizika viktimizacije, socijalni inženjering, prevencija

Smishing as a form of digital victimization: risk factors and possibilities for victim protection

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović
University of Belgrade, Faculty for Special Education and Rehabilitation
Dr Filip Mirić
University of Niš, Faculty of Law
Serbia

Smishing is a specific form of phishing conducted through SMS messages, relying on social engineering and the manipulation of users' trust, emotions, and decision-making processes. This paper aims to examine smishing from a victimological perspective, with particular attention to risk factors for victimization, the process of victimization, and victim protection. The study is based on a systematic review of national and international research literature. The search covers Scopus, Web of Science Core Collection, IEEE Xplore, and

ACM Digital Library, supplemented by a search of Serbian literature through SCIndeks, DOI Serbia, and the archives of the journal Temida. The review includes empirical studies examining user behavior, individual, cognitive, and situationalrisk factors for victimization, characteristics of deceptive messages, and the effects of preventive measures, while studies focusing exclusively on technical methods of automated smishing detection are excluded. The findings are systematically organized and qualitatively analyzed according to risk factors for victimization, characteristics of deceptive communication, situational context, and protection mechanisms. Findings to date indicate that risk factors for victimization of smishing cannot be associated with a single victim profile but rather with the interaction between user characteristics, the deceptive message, and the situation in which it is received. Particularly relevant factors include message content and format, the presence of links, expectations regarding communication, and trust in the institution being impersonated. Studies also indicate a discrepancy between users' perceived security competence and their actual behavior, as well as suggesting that preventive measures developed for email phishing cannot simply be transferred to smishing. The paper concludes that smishing victimization should not primarily be viewed as a "victim error," but as the result of an interaction between the offender, the potential victim, the deceptive message, and the situational context. Effective prevention requires combining education and security culture with technical, organizational, and institutional protection measures.

Keywords: smishing, digital victimization, victim, risk factors for victimization, social engineering, prevention.

POSTER PREZENTACIJE

POSTER PRESENTATION

Medijsko izveštavanje nakon masovnih viktimizacija: rezultati istraživanja

Prof. dr Sanja Ćopić
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Viktimološko društvo Srbije
Jasmina Nikolić
Viktimološko društvo Srbije
Milica Luković-Radaković
Viktimološko društvo Srbije
Mirela Osmanović
Viktimološko društvo Srbije
Srbija

Medijsko izveštavanje o masovnim viktimizacijama ima važnu ulogu u informisanju javnosti, oblikovanju društvenog razumevanja događaja i načina na koji se predstavljaju žrtve i njihove porodice. Istovremeno, način izveštavanja o ovakvim događajima može negativno uticati na žrtve, njihove porodice i širu zajednicu, dok neadekvatno i neetično izveštavanje može doprineti njihovoj sekundarnoj viktimizaciji i produbljivanju individualne i kolektivne traume. U Srbiji su masovna ubistva koja su se dogodila u maju 2023. godine dodatno otvorila pitanje načina medijskog izveštavanja o masovnim viktimizacijama i njegovih posledica. Cilj poster prezentacije je da predstavi rezultate istraživanja o medijskom izveštavanju o slučajevima masovnih ubistava u Srbiji, koje je bilo deo šireg empirijskog istraživanja usmerenog na mapiranje potreba žrtava i onih koji su prva linija reagovanja nakon masovnih viktimizacija i incidenata zloupotrebom vatrenog oružja u Srbiji i postojećih resursa za reagovanje u kriznim situacijama. Istraživanje je primenom kvalitativne metodologije sprovelo Viktimološko društvo Srbije u okviru projekta UNDP u Srbiji „Smanji rizik-Povećaj bezbednost III“. Podaci su prikupljani tokom maja i juna 2025. godine putem intervjua sa 36 ispitanika/ca: neposredne i posredne žrtve, osobe uključene u prvi odgovor na masovne viktimizacije, predstavnici institucija, organizacija civilnog društva, školske i lokalne zajednice i medija. Nalazi istraživanja ukazuju na različite problematične obrasce medijskog izveštavanja, uključujući senzacionalizam i

spekulisanje, prenošenje nepotvrđenih informacija, javno prikazivanje intimnih trenutaka porodica stradalih, pomeranje fokusa sa žrtava na učinioce, kao i angažovanje nestručnih i nedovoljno kompetentnih sagovornika. Istovremeno, ispitanici su prepoznali i primere odgovornog izveštavanja koje karakterišu poštovanje dostojanstva žrtava, zaštita njihove privatnosti i predstavljanje stradalih kroz njihove živote, osobine, snove i uspomene. Nalazi istraživanja takođe otvaraju pitanje vidljivosti žrtava u medijskom prostoru: ko dobija glas, na koji način i u čijem interesu. Na osnovu nalaza istraživanja, razvijene su preporuke za odgovorno medijsko izveštavanje o masovnim viktimizacijama, koje treba da osigura bolju zaštitu žrtava i njihovih porodica uz istovremeno poštovanje prava javnosti na informisanje. Nalazi istraživanja dostupni su na linku.

Ključne reči: masovne viktimizacije, masovna ubistva, medijsko izveštavanje, žrtve, sekundarna viktimizacija

Media reporting following mass victimization: research findings

Prof. dr Sanja Ćopić
University of Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation
Victimology Society of Serbia
Jasmina Nikolić
Victimology Society of Serbia
Milica Luković-Radaković
Victimology Society of Serbia
Mirela Osmanović
Victimology Society of Serbia
Serbia

Media reporting on mass victimization plays an important role in informing the public, shaping social understanding of such events, and influencing the ways in which victims and their families are represented. At the same time, the way in which such events are reported can have a negative impact on victims, their families, and the wider community, while inadequate and unethical reporting may contribute to their secondary victimization and further deepen individual and collective trauma. In Serbia, the mass shootings that occurred in May 2023 have further raised questions about media reporting on mass

victimization and its consequences. The aim of this poster presentation is to present the findings of research on media reporting on cases of mass shootings in Serbia, which was part of a broader empirical study focused on mapping the needs of victims and first responders following mass victimization and firearm-related incidents in Serbia, as well as existing resources for responding to crisis situations. The research employed a qualitative methodology and was conducted by the Victimology Society of Serbia within the framework of the UNDP Serbia project "Reduce Risk – Increase Safety III." Data were collected during May and June 2025 through interviews with 36 participants, including direct and indirect victims, individuals involved in the initial response to mass victimization, representatives of institutions and civil society organizations, members of school and local communities, and media professionals. The research findings indicate various problematic patterns in media reporting, including sensationalism and speculation, the dissemination of unverified information, the public exposure of intimate moments of the families of those who died, a shift in focus from victims to perpetrators, and the involvement of unqualified or insufficiently competent sources and interviewees. At the same time, participants identified examples of responsible reporting characterized by respect for victims' dignity, protection of their privacy, and the portrayal of those who died through their lives, personal characteristics, dreams, and memories. The findings also raise questions about the visibility of victims in the media: who is given a voice, in what way, and in whose interest. Based on the research findings, recommendations for responsible media reporting on mass victimization were developed. Such reporting should ensure better protection of victims and their families while simultaneously respecting the public's right to information. The research findings are available on the link.

Keywords: mass victimization, mass shootings, media reporting, victims, secondary victimization

Lista izlagača-izlagačica
List of presenters

Daniela Buršić
daniela.bursic@socskrb.hr

Doc. dr Anatolij Milovanović
milovanovicwvp@gmail.com

Dr Aleksandra Bulatović
aleksandra.bulatovic@ifdt.bg.ac.rs

Dr Filip Mirić
filip.miric@gmail.com

Dr Gideon Greif
dr.gideon.greif@gmail.com

Dr Liza Zvi
lisaz@ariel.ac.il

Dr Mirjana Dokmanović
mirjana.dok@gmail.com

Dr Nataša Tanjević
tanjevicn@gmail.com

Dr Uglješa Zvekić
uzvekic@hotmail.com

Dr Zorica Mršević
zorica.mrsevic@gmail.com

Dr Zvezdan Radojković
zvezdan.radojkovic@fpsp.edu.rs

Dragana Bogićević
draganabogi@outlook.com

Eliza Ucović
eliza.ucovic@socskrb.hr

Jasmina Krštenić
jasmina.krstenic@aepa.org.rs

Jasmina Nikolić
vdsrbija@gmail.com

Lidija Bukvić
lidija_bukvic@yahoo.com

Manuela Krakar Ahmedović
mkrakar@socskrb.hr

Marija Savić
marija.v.savic@bancaintesa.rs

Marija Trajković
s.marija1994@gmail.com

Marin Šupe
marin.supe@erf.unizg.hr

Martina Pleško
martina.plesko@erf.unizg.hr

Milica Jeremić
miliccajeremicc@gmail.com

Milica Luković-Radaković
lukovic.milica88@gmail.com

Mirela Osmanović
viktimolosko.drustvo.srbije@gmail.com

Mirjana Nećak
mirjana.necak@ifdt.bg.ac.rs

Prof. dr. sc. Aleksandra Anić Vučinić
aav@gfv.hr

Prof. dr Branislava Popović-Ćitić
popovb@eunet.rs

Prof. dr Danica Grujičić
gruj59@gmail.com

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović
vp.danica@gmail.com

Prof. dr Dragana Batić
dbatic@yahoo.com

Prof. dr Elena Mujoska Trpevska
emujoska@manu.edu.mk

Prof. dr Gemma Maria Varona Martinez
gemmamaria.varona@ehu.eus

Prof. dr Gordana Lažetić
gordana2206@gmail.com

Prof. dr Irma Kovčo Vukadin
irma.kovco.vukadin@erf.unizg.hr

Prof. dr Jelena Radosavljev Kirćanski
jradosavljev@yahoo.com

Prof. dr Mally Shechory Bitton
mally@bezeqint.net

Prof. dr Milica Pejović Milovancević
milica.pejovic@imh.org.rs

Prof. dr Nataša Peovska
natasa.akademija@yahoo.com

Prof. dr Oliver Bačanović
bacanovicoliver@gmail.com
oliver.bacanovic@uklo.edu.mk

Prof. dr Sanja Ćopić
sanja.copic011@gmail.com

Prof. dr Vesna Stefanovska
vstefanovska77@gmail.com

Sajra Ramić
mehanicprincess@gmail.com

Tanja Ignjatović
tanja@azc.org.rs

VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE-VDS

Tel. +381 11 22 88 040

Email: vdsrbija@gmail.com

www.vds.rs

ISBN-978-86-82414-05-6